

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2006

RADKA RONEŠOVÁ

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: *sociálních studií a speciální pedagogiky*

Bakalářský studijní program: *Sociální péče*

Studijní obor: *Sociální pracovník*

Kód oboru: 7502R022

Název BP:

MOŽNOSTI VYUŽITÍ VOLNÉHO ČASU SENIORŮ ŽIJÍCÍCH V DOMECH S PEČOVATELSKOU SLUŽBOU

*Possibilities of Utilization the Leisure time Activities of
senior Living in the House with Day Care*

Autor:

Radka Ronešová

Ke Starému Buku 1

466 06 Jablonec nad Nisou

Podpis autora:_____

Vedoucí práce: *Mgr. Lenka Nádvorníková*

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
67	3	16	10	26	3 + 1 CD

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce.

V Jablonci nad Nisou dne 28. 11.2006

Prohlášení

Byl (a) jsem seznámen (a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č..121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom (a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL: v tom případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval (a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 28. 11. 2006

Podpis:

Poděkování

U příležitosti ukončení této bakalářské práce děkuji všem, kteří mi pomáhali s její realizací. Rodině děkuji za trpělivost a pochopení. Můj velký dík však patří mému manželovi za velkou psychickou podporu během celého období studia a za jeho oporu ve slabších chvílích mého pozdního studia.

Především bych si dovolila touto cestou vyslovit poděkování vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Lence Nádvorníkové za odborné a metodické vedení a za velkou trpělivost při poskytování cenných a konstruktivních rad.

Autor práce

**Název bakalářské práce : Možnosti využití volného času seniorů žijících v domech
s pečovatelskou službou**

**Anglický název: Possibilities of Utilization the Leisure time
Activities of senior Living in the House with Day Care**

Jméno a příjmení studenta: Radka Ronešová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2006/2007

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Nádvorníková

Resumé

Bakalářská práce se zabývala volnočasovými aktivitami seniorů v domě s pečovatelskou službou. Teoretická část definovala nejprve základní pojmy problematiky. Následně pak prezentovala demografická data libereckého kraje a vysvětlovala důvody, proč je nutné zabývat se volnočasovými aktivitami seniorů. Celou problematiku volnočasových aktivit seniorů podávala tato práce v kontextu několika subproblémů, které výběr a četnost realizace určité aktivity výrazně ovlivňují. Praktická část zkoumala druhy a četnost realizace volnočasových aktivit u 52 klientů ze dvou náhodně zvolných domů s pečovatelskou službou z Liberce a Jablonce nad Nisou. Část průzkumu je komparací s výzkumem Doc. Duffkové z Akademie věd ČR. Nejčastěji aplikovanými volnočasovými aktivitami byly sledování televize a videa, četba knih. Naopak překvapil nízký zájem o znalost práce na počítači a internetu.

Klíčová slova

Senior, pečovatelská služba, stáří, geriatrie, gerontologie, volný čas, dům s pečovatelskou službou, volnočasové aktivity, věk

Summary

The thesis dealt with the leisure time activities of senior population at care centres. The theoretical part defined the basic concept of the topic. Next, it concentrated on the presentation of demographic data in Liberec region and the explanation for the need of senior leisure time activities. The problems of leisure time activities were analysed in the context of several sub problems, which were determined by the choice, and frequency of particular activity.

The practical part was focused on types and frequency of leisure time activities of 52 clients from 2 random chosen care centres in Liberec and Jablonec n. Nisou. A part of the research was devoted to the comparison of the research work conducted by Ms. Doc. Duffková from the

Czech Academy of Science. Based on the research, the most common leisure time activities included watching TV and videos and reading books. The surprising output was the fact that there wasn't shown an interest in computer operating and the Internet.

Key words:

senior citizen, care/domiciliary service, old age, geriatrics, gerontology, leisure time, care centre, leisure time activities, age

Stáří, to je zdvořilý pán, jednou přijde a zatuká-nikým však není dovnitř zván. Venku však se mu zůstat nechce, zabuší znovu , pak se vecpe a teď se zjeví drsný kmán.

(Johan Wolfgang Goethe: Verše v próze)

Stáří není přílišným neštěstím, uvážíme –li i tu druhou možnost.

(Ernst Hemingway)

OBSAH

Úvod	10
1 Teoretická část	12
1. 1 Vymezení základních pojmů.....	12
1.1.1 Gerontologie a geriatrie.....	12
1.1.2 Stáří.....	13
1.1.3 Stárnutí.....	13
1.1.4 Kalendářní stárnutí	13
1.1.5 Sociální stárnutí	15
1.1.6 Biologické stárnutí.....	16
1.1.7 Zdraví.....	16
1.1.8 Nemoc.....	17
1.1.8.1 Nemoc - biopsychologický pohled.....	17
1.1.8.2 Nemoc a stáří	17
1.1. 9 Demografické údaje.....	18
1. 1.9.1 Index stáří	19
1. 1.9.2 Střední délka života	19
1.1.10 Domy s pečovatelskou službou	19
1.1.11 Ošetrovatelství.....	20
1.2 Volnočasové aktivity seniorů.....	20
1.2.1 Volný čas	20
1.2.2 Volnočasová aktivita	21
1.2.3 Pohled společnosti na volnočasové aktivity seniorů.....	21
1.2.4 Volnočasové aktivity jako důležitá součást života seniorů.....	21
1.2.4.1 Potřeby seniora ovlivňují výběr volnočasových aktivit	22
1.2.4.2 Druhy volnočasových aktivit seniorů.....	24
1.3 Několik faktů hovořících pro nutnost zabývat se fenoménem stárnutí.....	26
1.3.1 Demografická situace ČR.....	26
1.3.2 Demografická situace Libereckého kraje	27
1.3.3 Zájmy a záměry vlády a orgánů státní správy a samosprávy v České republice	28
1.3.4 Společenská solidarita	29
1.4 Současný stav volnočasových aktivit ve společnosti v ČR	30
1.4.1 Finanční stránka života seniorů - jeden z determinantů volného času	36
2. Praktická část	40
2.1 Předpoklady.....	41
2.2 Průzkum.....	42
2.2.1 Výběr a popis vzorku.....	42

2.2.2 Popis průzkumu.....	42
2. 3 Výsledky průzkumu	44
2. 4 Diskuze	63
3. Závěr	65
4. Doporučená opatření.....	67
5. Seznam použité literatury	69
6. Seznam příloh	71
7. Přílohy	

ÚVOD

Pod termínem volnočasové aktivity si každý člověk představí nejrůznější aktivity, které se realizují v době po skončení práce a splnění povinností. Repertoár aktivit je u každého z nás velmi pestrý. Někdo by mohl být na pochybách, zda-li lze hovořit o volnočasových aktivitách u seniorů. Při detailnějším pohledu na tuto problematiku si brzy uvědomíme, že i u seniorů, hrají volnočasové aktivity důležitou roli. Senioři tak jako ekonomicky aktivní lidé mají do určité míry pevně stanovený program dne, ale přesto jsou v něm nevyplněná místa. Navíc senior překonává stres, který je spojen se změnou sociální role. To vše může být základem např. prostoru pro realizaci aktivit, na které nebyl při ekonomické aktivitě čas. Na druhé straně však existuje riziko špatného zvládnání samoty, změny sociální role, postavení, které mohou vyústit v sociálně nepřipustné chování, jako například závislost na lécích, ale i trauma při zvládnání změny sociální situace, kterou odchod do starobního, nebo invalidního důchodu, skutečně je.

Dalším neméně závažným stresorem jsou například ztráty svých vrstevníků a podobně. Seniorům se odchodem do důchodu mění systém hodnot a časový snímek dne. Mění se i přes to, že se nejprve občan snaží vše dělat jako dříve, to znamená například chodit ve stejnou dobu na nákupy, nakupovat stále stejné potraviny a ve stejném množství, jen s tou výjimkou, že nechodí do práce. Absenci docházky do práce suplují senioři mnoha způsoby například sháněním levnějších nákupů pro „mladé“, zvýšením péče o ně a podobně. Vyskytnou se však i případy, kdy čerstvý senior začne tzv. „nový život“, což může mít několik podob, nezřídka může dojít k tomu, že se senior uzavře více do sebe a koncentruje úsilí na realizaci svých potřeb. Přes veškerou snahu však dochází k tomu, že se v časovém snímku dne seniora nacházejí „hluchá místa“ více než bylo pro něj obvyklé. Právě zde je prostor pro neziskový sektor, veřejné pomáhající organizace k tomu, aby nabídly seniorům možnosti aktivního využití volného času. Vhodné volnočasové aktivity seniorům pomohou například k útěku od stereotypu, ale také apatie a podobně, které zvláště z dlouhodobého hlediska, obzvláště při jejich kumulaci mohou mít pro seniora (ale nejen pro něj) velmi špatný vliv, který by mohl v krajním případě skončit i úmrtím.

Důvodů, které nás vedou k tomu, abychom se nad problematikou stárnutí populace zabývali je mnoho, jmenujeme tedy jen ty nejdůležitější.

- 1) lidskost, lidská slušnost, podpořená mimo jiné myšlenkou, že každý z nás jednou zestárne. To co vyprodukujeme nyní jako mladí, ve stáří může posloužit nám samotným.
- 2) Nejen česká, ale celoevropská populace stárne. Poměr mezi seniory a ekonomicky aktivními se snižuje, přestože u velké části evropských zemí dochází k pozvolnému posunu hranice odchodu do důchodu.
- 3) Vzhledem k demografickým údajům lze v krátké době očekávat, že bude nutné restrukturalizovat sortiment poskytovaných sociálních služeb právě směrem k péči o seniory.
- 4) Česká, ale i celoevropská populace v průměru vykazuje, že se lidé dožívají stále vyššího věku.
- 5) Podobně jako repertoár sociálních služeb, se bude muset přizpůsobit i nabídka poskytované lékařské akutní i následné péče (například založením specializovaných geriatrických center, které budou fungovat například na způsobu lékařských pohotovostí).

Naše práce se snaží nastínit problematiku volného času seniorů z mezioborového pohledu. Domníváme se, že způsob využívání či prožívání volného času, je u seniora ovlivněno mnoha faktory. Jedním z nejdůležitějších, je podle našeho názoru finanční situace seniora a kvalita, dostupnost zdravotní ústavní a ambulantní péče, úroveň a dostupnost sociálních služeb a individuální schopnosti každého seniora. Finanční situace je rozhodující u každého z nás, protože finance v naší společnosti promlouvají rozhodujícím způsobem nejen do výběru a četnosti volnočasových aktivit, ale i do ostatních aktivit lidského života.

Tato bakalářská práce se při hodnocení současné situace seniorů ve společnosti, s důrazem na volnočasové aktivity těchto osob, věnuje v teoretické části jen některým vlivům. Naší snahou je především zdůvodnit aktuálnost této problematiky na jedné straně a o nástin rozšířených možností takovýchto aktivit, na straně druhé. Z několika postřehů a poznatků,

které v této práci uvádíme, pokládáme mimo jiné za cenné např. srovnání finanční situace této skupiny obyvatel z pohledu porovnání mezi kraji ČR .

Praktická část této bakalářské práce se snaží podat ucelený vhled do situace seniorů s důrazem na volnočasové aktivity v Libereckém kraji. K tomu účelu jsme podrobili průzkumu celkem 52 osob náhodně vybraných ve dvou domech s pečovatelskou službou. První domem, kde jsme průzkum realizovali je Dům s pečovatelskou službou (dále jen DPS), Burianova 969 Liberec a druhým je DPS, Novoveská 23 v Jablonci nad Nisou.

1 Teoretická část

1. 1 Vymezení základních pojmů

1.1.1 Gerontologie a geriatrie

je oborem, zabývajícím se studiem změn lidského organismu ve stáří a psychologickými, zdravotními, sociálními důsledky stárnutí. Slovní základ *geron*, pochází z řečtiny a v překladu znamená stařec. (Vokurka, 1994, s.108). Gerontologie se podle odborné literatury sestává z následujících podoborů:

- a) *teoretická a experimentální* – tvoří vědecký základ oboru. Nové poznatky získává jednak vlastní metodologií, jednak čerpá z jiných vědních disciplín. Častou metodou poznání je pokus.
- b) *klinická* – zabývá se zdravotním a funkčním stavem starých lidí.
- c) *sociální* – zabývá se vztahem společnosti k seniorům. Konkrétně se zaměřuje na potřeby seniorů a také na to, jak stárnutí populace ovlivňuje celou společnost. Tato oblast zahrnuje tyto úseky:
 - demografické stárnutí
 - sociálně ekonomickou situaci seniorů – zahrnuje nejen hmotné zabezpečení seniorů, ale i možnosti pracovního uplatnění těchto osob.
 - společenské prostředí
 - poskytování komplexní péče starým lidem

Geriatric je vědní obor, který se soustřeďuje na komplexní problematiku starého člověka jako jedince. Jeho hlavním objektem zájmu jsou zvláštnosti chorob ve stáří. *Všeobecná geriatric* zdůrazňuje všeobecnou platnost specifického pohledu na starého člověka, kterou by si měl uvědomovat každý, kdo ve své praxi přichází s gerontem do styku. *Oborová geriatric* vychází z toho, že každý lékařský obor má nemocné vysokého věku a v péči o ně používá své specializované metody, při čemž přihlíží k všeobecným biologickým, psychologickým a sociálním zvláštnostem stáří. Geriatric je součástí tzv. klinické medicíny v jejím moderním pojetí (Pacovský, 1994, s. 13).

1.1.2 Stáří

Jedná se o přirozené, pozvolné období lidského života, ve kterém se pozvolna degenerují funkce lidského organismu. Projevuje se v postupném snižování schopnosti pracovat a aktivně reagovat na zdejší svět. (Tomeš, 2001, s.145). Starý člověk má v určitém věku potíže obstát ve zvládání požadavků běžného dne. Klesá-li celková, tedy tělesná i psychická zdatnost či soběstačnost, stoupá závislost. Pro staré lidi není snadné přijmout roli závislého, proto velmi záleží na tom , jakým způsobem je pomoc realizována.

Někteří odborníci se pokoušejí kategorizovat stáří a dělí je do 3 hlavních období – presenilní, vlastní strnutí, a období stařecké. Teprve ve třetím období, pro něž se klade hranice nad 70 let věku, shledávají, že zaniká schopnost k systematické práci. . V druhém období, které se situuje mezi 60-70 let, dochází jen k pozvolným změnám, vyžadujícím ještě úpravu pracovního výkonu (Schreiber, 2000, s. 71-72)

1.1.3 Stárnutí

Přirozené stárnutí je určeno souběhem faktorů genetických a vlivy prostředí, které na jedince působí po celý život. Vyznačuje se určitými postižitelnými jevy, fenomény. Někdy se pro činitele, ovlivňující proces stárnutí, používá název gerontogeneze (Pacovský, 1994, s. 22).

1.1.4 Kalendářní stárnutí

Kalendářní věk je dán datumem narození. Jeho výhodou je jednoznačnost. Z kalendářního věku vycházejí různé konvence o stárnutí a stáří. Věková kategorizace stárnutí, kterou

doporučuje Světová zdravotnická organizace, se opírá o tzv. patnáctileté periody lidského života. Lze je shrnout následovně:

45-59 let – střední věk

60-74 let – vyšší věk, starší věk, rané stáří

75-89 let – stařecký věk, pokročilý věk, pravé stáří, sénium

90 let a výše - dlouhověkost

Organizace spojených národů (OSN) ve svých materiálech a statistikách bere za „základ stáří“ věk 65 let věku.

Klinické zvláštnosti jsou nejnápadnější u osob nad 75 let věku, v určité části populace také ve věkové kategorii 65 až 74 let. Nejvíce klinických problémů je v séniu. Proto se mluví o křehkém, vulnerabilním, zranitelném stáří (Pacovský, 1994 s.14).

Neugartnerová ve své práci z 60. let minulého století, podobně jako Kalvach v současnosti, stáří dělí na tři fáze. Při rozdělení respektuje všeobecně známou skutečnost, že se díky civilizačnímu rozvoji zdatnost lidí po 60 roce věku, zlepšuje. V současné době se za hranici stáří považuje na rozdíl od nedávné minulosti o pět let více, a to 65 let. Seniors Kalvach po vzoru Neugartnerové, dělí do následujících skupin:

65-74 mladí senioři

75-84 staří senioři

85- a více velmi staří senioři

Při té příležitosti se Kalvach zmiňuje o důležitosti volnočasových aktivit. Uvádí, že nabídka volnočasových aktivit by měla brát v úvahu věk jedince. Zobecňuje toto sdělení dále tak, že u mladých seniorů by nabídka volnočasových aktivit by měla mít povahu dobrovolných pracovních aktivit (např. univerzity třetího věku, cvičení v Sokolu apod.). U starých seniorů by měla mít podobu např. tělovýchovnou aplikovanou aktivitou, pohyb v přírodě apod. U velmi starých seniorů stoupá potřeba sociální podpory, pečovatelské služby a podobně (Kalvach, 2006, s.1-5).

Kategorizace funkčních zdatností u seniorů je také z díla Kalvacha. Rozděluje seniory podle tohoto hlediska celkem do 6 kategorií.

a) elitní senioři - zdatnost zachována při stáří ve vysoké úrovni

b) fit senioři - zdatnost tohoto seniora je stále vysoká. Pracují např. jako řidiči.

c) nezávislí na rozdíl od elitních jedinců nemají funkční rezervy a proto dochází u nich k selhání.

- d) křehcí - tělesná zdatnost stále ubývá. Potřebují podpůrné rehabilitační programy.
- e) závislí - potřebují například tísňovou signalizaci, nezvládají základní potřeby (oblékání, samoobsluhu)
- f) zcela závislí - odkázaní na druhé osoby. Jedná se o pacienty zcela upoutané na lůžko.

1.1.5 Sociální stárnutí

Vymezuje problémy a zátěže stárnoucích a starých osob. Zaměřuje se na hlavní aspekty stárnutí. Od okamžiku, kdy si poprvé člověk uvědomí, že stárne, začíná problém jeho reakce a adaptace na stárání. Průběh reakcí nelze odhadnout ani tím nejsložitějším testováním. Rozhoduje komplex různých činitelů. Důležitý je průběh celé životní dráhy. Jedinci, kteří dokáží „držet krok“, mají zpravidla schopnost vytěžit ze zkušeností ze svého předchozího života, co nejvíce, v okamžicích kdy mají zvládat situace, s nimiž jsou ve stárání konfrontováni. Naopak lidé, kteří už v mládí měli problém s adaptací na změny (například změna pracovních postupů v práci, společenských vztahů), trpí špatnou adaptací i na vlastní stárání. Základním problémem úspěšné adaptace na stárání, je najít individuálně nejvhodnější vztah mezi zdůrazňováním vyhovujících forem aktivit na jedné straně a postupné uvolňování se z aktivit na straně druhé (Pacovský, 1994 s. 25). Sociální stárnutí je spojeno se změnou sociální role.

a) Typické změny sociálních rolí spojené s:

- penzionováním a změnou společenské prestiže
- ovdověním
- fenoménem prázdného hnízda (odchod dětí, ovdovění)
- fenoménem osamění až izolace
- pompelizací – pokles životní úrovně ve stárání
- fenoménem veteránství (senior vypadává z kontextu. Nepomáhají mu zkušenosti, které v životě získal – změnily se technologie, postupy)

b) Dobu odchodu do důchodu

V době před rokem 1989 sociální stárání začínalo odchodem do důchodu v přesně stanovenou dobu, byla běžná plná zaměstnanost. Dnes se za hranici sociálního stárání označuje doba nároku na odchod do důchodu. Někteří lidé pracují přes tuto dobu, ale jiní jsou v době před odchodem

do důchodu dlouhodobě nezaměstnaní a nezaměstnatelní. Dochází tak k změnám například v oblasti celoživotního vzdělávání. Příkladem mohou být Univerzity 3. věku, Akademie volného času (Pichaud, Thureauová, 1998, s. 26-27).

1.1.6 Biologické stárnutí

Bez ohledu na to, kolik má člověk let, má jeho organismus biologický věk. Metoda pro jeho přesné určení neexistuje (Kalvach, 2006, s.1 -5).

Biologické stárnutí je provázeno jen velmi pozvolným omezováním pracovních schopností následkem anatomických a funkčních změn. O anatomických změnách můžeme hovořit při ochabování svalstva, křehkosti kostí a jejich obtížnému srůstání při zlomeninách. K funkčním změnám řadíme například zeslabování nebo úplný zánik funkcí smyslových orgánů (zrak, sluch a podobně) (Schreiber, 2000, s. 24). Tyto funkční změny lze shrnout následujícím způsobem:

- Zpomalení a oslabení většiny regulačních funkcí. Omezení rezerv, snížení adaptační schopnosti organismu k zátěžím.
 - Změna imunitních mechanismů, pokles imunity.
 - Snížená tvorba a účinnost některých humorálních působků, včetně hormonů.
 - Zhoršené vnímání zevními smysly (zrak, sluch a podobně).
 - Úbytek svalové hmoty a svalové síly.
 - Pokles celkové tělesné vody a zmnožení tuku.
 - Snížení průtoku krve důležitými orgány (mozek, srdce, ledviny).
 - Úbytek kostní hmoty.
 - Omezená kapacita a rychlost energeticky náročných regulačních mechanismů v těle
- (Pacovský, 1994 ,s. 25).

1.1.7 Zdraví

Světová zdravotnická organizace (WHO) definuje zdraví jako stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody a ne pouze nepřítomnost nemoci nebo vady (Bartlová, 2005, s.7). Slabinu této definice je možné hledat v tom, že se opírá především o subjektivní pocity člověka. Nedostatkem této definice je také obsahová neurčitost, kterou způsobuje termín „pohoda“. V poslední době byla tato definice, která je platná již od r. 1946, modifikována a byl přidán dovětek, že se jedná také o stav, kdy je zachována schopnost k vedení "společensky a ekonomicky plodný život." (Dostupné na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Health>). T. Persons

definuje zdraví jako stav optimální kapacity individua, účinně vykonávat své role a povinnosti. Německý sociolog K. Winter definuje zdraví jako stav, který dovoluje, aby se podle individuality a životních stadií splnilo očekávání společnosti k její spokojenosti i ke spokojenosti jedince ve vztahu ke své sociální roli. Velmi rozšířenou je definice J. Bureše z 60. let min. stol., který definoval zdraví jako potenciál schopností člověka vyrovnat se s působením vnitřního a vnějšího prostředí bez narušení životních funkcí (Bártlová 2005, s.7).

1.1.8 Nemoc

Jedná se o stav organismu, vznikajícím působením vnějších či vnitřních okolností, které narušují jeho správné fungování a rovnováhu. Dochází k poruchám funkce a struktury orgánů, které vedou ke vzniku příznaků nemoci a dalším následkům (Vokurka, 1994, s.110).

1.1.8.1 Nemoc - biopsychologický pohled

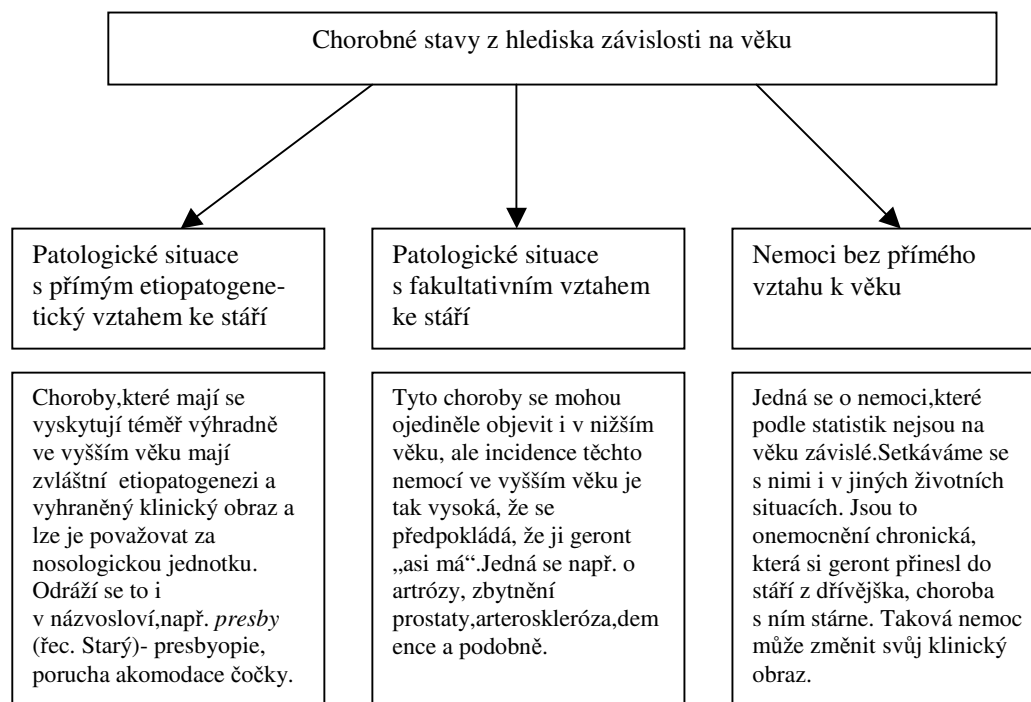
Nemoc znamená zátěžovou situaci, kterou člověk trpí, která ho vyřadí z každodenní činnosti a přeruší dosavadní běh jeho života. Znamená obtíže a subjektivní pocit nemoci, omezení funkcí, rozličné sociální důsledky a kromě jiného také úzkostlivé představy o tom jak se nemoc bude vyvíjet. Nemoc má také různé aspekty .

- morfologické a funkční změny
- lékařské nálezy a interpretace
- subjektivní pocit nemoci.(Feldmann,1993, s. 180)

1.1.8.2 Nemoc a stárí

Jedná se o pojmy, které se výrazně navzájem ovlivňují. Je obecně známo, že onemocnění, která přijdou před obdobím vlastního stárnutí, často urychlují jeho průběh. Nemocnost spojená s pracovní neschopností je vyšší po 45. roce života. Se zvyšováním věku se stále mění povaha onemocnění. Onemocnění náhlá, epidemického charakteru, ustupují nemocím zdlouhavým, která předpokládají delší působení patologických činitelů a vyvolávají chronické změny jako například onemocnění cévní a srdeční, revmatismus. S vyšším věkem se prodlužuje průměrná doba pracovní neschopnosti, zatímco většinou klesá počet nových onemocnění. (Kalvach, 2005,s.5).

Obr. č. 1 Chorobné stavy z hlediska závislosti na věku

1.1. 9 Demografické údaje

Jedná se o statistická sdělení, které podává např. Český statistický úřad nebo jeho regionální středisko. Údaje jsou podkladem pro vládu a jí podřízené instituce pro rozhodování o sociálních problémech a skutečnostech. Poskytují nám také údaje o životním stylu obyvatel, jejich zdravotním stavu a podobně. Prodlužování průměrného věku dožití a zvýšení šance dožití se určitého věku je např. podkladem pro zvýšení hranice věku odchodu do starobního důchodu . Tyto údaje jsou dosažitelné na internetových stránkách Českého statistického úřadu, popřípadě ve výročních zprávách v knižní podobě, kterou tento úřad vydává.

1. 1.9.1 Index stáří

Index stáří je poměrem mezi počtem osob starších 60 let věku a osob ve věku od 0-14 let. Index nám vyjadřuje tendenci ke stárnutí populace. Rodí se stále méně dětí a starých osob přibývá.

1. 1.9.2 Střední délka života

Předpokládaná doba dožití, jakého se jednotlivci dožijí v tom daném roce. Vyjadřuje počet roků, který v průměru ještě prožije osoba právě x-letá za předpokladu, že po celou dobu jejího dalšího života se nezmění řád vymírání, zjištěný úmrtnostní tabulkou, zkonstruovanou pro daný kalendářní rok nebo jiné (zpravidla delší) období. Jedná se tedy o hypotetický údaj, který říká, kolika let by se člověk určitého věku dožil, pokud by úroveň a struktura úmrtnosti zůstala stejná jako v daném roce.

Ukazatel se nejčastěji používá ve formě „Střední délka života při narození“ nebo „Naděje dožití při narození“, ve které vyjadřuje průměrnou délku života osoby právě narozené za předpokladu setrvání úmrtnostních poměrů platných v roce, ve kterém se osoba narodila a pro který je konstruována úmrtnostní tabulka. Takže například je-li střední délka života při narození pro muže v roce 2002 v ČR 72,1, mají chlapci narození v tomto roce statistickou naději dožít se věku 72,1 let. Jen pro srovnání – dívky narozené ve stejném roce mají naději vyšší - 78,5 let. (http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/nadeje_dozeni_a_prumerny_vek).

1.1.10 Domy s pečovatelskou službou

Domy s pečovatelskou službou nabízejí byty uživatelům do pronájmu. Jsou to však byty zvláštního určení, v nichž jsou kromě ubytování poskytovány i sociální služby a v pracovní dny je zde přítomná pečovatelská služba, která poskytuje pomoc v péči o domácnost klienta a pomoc při aktivitách denního života, jako je základní hygienická péče, pomoc při jídle, zajišťování věcí na úřadech, doprovod k lékaři, případně i jednoduché ošetřovatelské výkony, např. převazy).

Podmínkou přidělení takového bytu, je dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, který je do značné míry trvalý. Klient musí být příjemce částečného nebo plného invalidního důchodu nebo starobního důchodu. Důležitou okolností je však i nutnost určité míry soběstačnosti klienta. Řízení o možnosti přidělení bytu v domě s pečovatelskou službou je zahájeno s klientem po podání žádosti o poskytnutí takového bytu. Žádost musí obsahovat kromě běžně poskytovaných údajů zejména vyjádření obvodního a odborného lékaře. Zdravotní hledisko a úroveň a místo současného bydlení uchazeče o byt v domě s pečovatelskou službou jsou rozhodující kritéria, která se posuzují.

1.1.11 Ošetřovatelství

Jedná se o obor, který se zabývá poskytováním ošetření a péče o osoby, jejichž dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav nedovoluje samostatný výkon základních životních potřeb. Zahrnuje činnosti, které vykonává sestra, pečovatelka, ošetřovatel (ka) ve spolupráci s příjemcem nebo v jeho zájmu. Ošetřovatelství studuje celek nebo zdraví člověka, přičemž bere v úvahu, že člověk je v neustálé interakci se svým prostředím (Pavlíková, 2005, s.25).

Ošetřovatelství jako činnost zaměřená na pomoc nemocným a starým, existovala již od nejstarších dob. Tradiční přístupy k nemocným a starým občanům formovala od počátku humanistická filozofie. Příklady koncepčních modelů ošetřovatelství je možné najít již u raných civilizací v Číně a Egyptě. Lze konstatovat, že do 15. – 16. století organizovala v Evropě nemocniční a ošetřovatelskou péči církve.

Poskytování pečovatelské služby, osobní asistence podobně jako specifikace sociálních služeb je v současnosti u nás stanoveno zákonem č. 108/2006 Sb. s platností od 1.1.2007.

1.2 Volnočasové aktivity seniorů

1.2.1 Volný čas

Verdon charakterizuje volný čas jako čas, který plyne od skončení práce do doby, než jde člověk spát. Duffková ve své práci používá též termín polovolný čas. Tento termín zahrnuje takové aktivity, které jedinec vykonává nejen pro svůj prospěch, ale z části tím uspokojuje potřeby druhé osoby. K typickým aktivitám na hranici volného a pracovního času patří

například soubor různých domácích prací (v širším slova smyslu, to jest včetně péče o zahrádku apod.), péče o vnoučata a činnosti v zaměstnání mimo běžnou pracovní dobu. Termín polovolný čas je tedy pojem, který se snaží o to, aby byl zdůrazněn jejich dvojznačný smysl.

1.2.2 Volnočasová aktivita

Volnočasová aktivita je takový druh činnosti, kterým klient tráví volný čas. Volnočasové aktivity jsou vnímány klientem jako pozitivní a neobsahují v sobě pro klienta žádný negativní stresový faktor. Smyslem volnočasových aktivit je také pozitivně obohatit klienta. (Matoušek., 2005,s.11).

1.2.3 Pohled společnosti na volnočasové aktivity seniorů

Abychom mohli o volnočasových aktivitách seniorů hovořit, máme za užitečné, provést malý exkurz do života seniorů v širších souvislostech. Volnočasové aktivity, jak již z názvu vyplývá a jak již bylo uvedeno výše, jsou aktivity, které přicházejí na pořad dne až po vykonání určitých povinností, denně opakovaných činností. Je pravdou, že u člověka v produktivním věku, je vymezení tohoto období jednoduché. Pracující člověk má na volnočasové záležitosti čas po skončení práce, student, po skončení vyučování a splnění zadaných úloh ve škole a úkolů od rodičů. Zdálo by se tedy, že senior, který tyto povinnosti nemá, má v podstatě volno pořád. Samozřejmě, není tomu tak. Aniž si to uvědomujeme, v mnohých případech mají povinnosti podobné pracovnímu procesu, jen je nedělají vždy jen pro peníze, ale mnohdy pro rodinu, pro své děti a vnoučata. Také péče o své zdraví, konkrétně pravidelné lékařské prohlídky i akutní návštěva lékaře rozhodně volnočasovou aktivitou není. Dříve, než k hodnocení volnočasových aktivit seniorů přikročíme, nastíníme problematiku seniorů s několika pohledů, které nám poskytnou lepší vhled do celkové problematiky života seniorů, potažmo i volnočasových aktivit, těchto osob.

1.2.4 Volnočasové aktivity jako důležitá součást života seniorů

V úvodní části, kde jsme definovali základní pojmy, jsme již o stáří a jeho specifikách uvedli mnoho informací. Přesto v nás zůstává pocit, že bychom měli problematiku stáří a volnočasových aktivit přiblížit ještě z pohledu samotného seniora.

Život člověka má svá neměnná stadia vývoje a zestárnutí je jeho součástí. Stárí je však podobně jako každý jiný fenomén, spojen s mnoha novými skutečnostmi, překážkami a jevy, které senior musí překonávat, přijímat, vyrovnávat se s nimi a právě jeho schopnost vyrovnat se s novými a nikterak jednoduchými skutečnostmi, modifikuje prožívání stárí jako celku. Prožívání stárí je u každého jednotlivce vysoce individuální. Na tomto místě chceme některé tyto skutečnosti a překážky, kterým musí senior čelit, připomenout. Stejně tak chceme naznačit některé druhy chování, kterými se snaží senior s nově nastalou životní situací vyrovnat.

- nahromadění ztrát (odchod do důchodu, odchod dětí, úmrtí blízkých osob). Všechny tyto události mohou být pro seniora psychickým otřesem,
- uspokojování potřeb - staří lidé potřebují stejně jako každý z nás, uspokojovat všechny potřeby. Nejsou důležité pouze fyziologické potřeby (jídlo, pití, spánek), ale také potřeby psychologického rázu, jako např. pocit bezpečí, udržování vztahů, nezávislost, smysl života, pocit bezpečí. Všechny potřeby tvoří celek, který spojuje fyzickou, psychickou a sociální stránku člověka, a jsou od sebe neoddělitelné. Na tomto místě bychom chtěli podotknout, že některé potřeby senioři na rozdíl od mladých lidí, nepociťují. Například si vzácně říkají o pití (což může vyústit v dehydrataci).
- potřeba autonomie – každý člověk uspokojuje nejraději své potřeby sám, než aby požádal o pomoc druhou osobu. Nejvíce se tato tendence projevuje například u mytí, oblékání, jídle.
- Vznik handicapu – tato situace, souvisí s průběhem stárnutí, kdy se lidský organismus stává náchylnějším k nemocem a zraněním. Snižuje s výkonnost orgánů nebo celého organismu(Pichuad, C., Thareauová, I. 1996, s. 27).

1.2.4.1 Potřeby seniora ovlivňují výběr volnočasových aktivit

Potřebou se nerozumí pouze něco, co člověku chybí, ale také a hlavně to, k čemu skrze ni směřuje. Potřeba je určitá síla, která člověkem hýbe a posune ho směrem k člověku, předmětu nebo činnosti. Potřeba je předmětem bytostního přání. Maslow rozdělil potřeby do pěti kategorií, které setřídil do pyramidy (Piehaud, C., Thareauová, I. 1996, s. 30)

Obr. č. 2 – struktura potřeb podle Maslowa

Fyziologické potřeby - jsou to potřeby zcela základní. Neuspokojení jedné z nich se může odrazit na našem celkovém stavu zdraví. Pokud u někoho nejsou uspokojeny alespoň z části fyziologické potřeby, není možné postoupit k dalšímu stupni potřeb.

Pocit bezpečí- Pocit bezpečí potřebuje každý člověk. Tento pocit lze rozdělit ještě na další tři stupně bezpečí:

- a) Potřeba ekonomického bezpečí - souvisí s ekonomickou stránkou života. Pokud člověk má pocit, že nemá dostatek peněz na živobytí, může být postižen strachem z budoucnosti, úzkostí. Mnozí staří lidé tak po zkušenostech s nouzí např. z období války schovávají do zásoby jídlo, předměty .
- b) Potřeba fyzického bezpečí - staří lidé, kteří se hůře pohybují, mají často strach z pádu.
- c) Potřeba psychického bezpečí - mít pocit jistoty, nebýt ztracený v časoprostoru. Orientační časové body dne(jídlo, pravidelná aktivita, televizní noviny apod.) mohou velmi přispět k splnění této potřeby (Pichaud, C. Thareauová, I. 1998, s. 35)

Pocit potřeby – Člověk nemůže být dlouho sám, potřebuje kontakt s druhými. Sociální potřeby můžeme opět rozdělit do několika skupin:

- a) Potřeba informovanosti - mít informace o světě, ve kterém člověk žije, ve městě a v jeho blízkém okolí. Bez těchto informací je náhle člověk odtržen od světa. Pokud staří lidé nemají možnost být v kontaktu s vnějším světem, velmi obtížně získávají nové zprávy. Na tomto místě je nutné zmínit i případy, kdy je příčinou tohoto stavu vzniklé= zdravotní postižení, např. problémy se sluchem, často zapříčiní, že se senior stáhne do svého vnitřního světa.

b) Potřeba náležet k nějaké skupině - být členem nějaké skupiny, ať se jedná o rodinu, klub, skupina přátel a podobně. V tomto případě může být problémem přestěhování na jiné místo.

c) Potřeba lásky - mít někoho rád a přijímat tento pocit od druhého

d) Potřeba vyjadřovat se, být vyslechnut – mít možnost s někým rozmlouvat, konverzovat, konfrontovat svůj názor s druhým, sdělit myšlenky.

Potřeba autonomie – zde se jedná o autonomii ve smyslu být svobodný, mít možnost o sobě rozhodovat a sám za sebe. Není v životě výjimkou, že je člověk fyzicky zcela závislí na pomoci druhých, ale psychicky je zcela autonomní.

Potřeba seberealizace - člověk zde hledá možnosti seberealizace, po smyslu života. Tato potřeba může být spojena s rodinou, prací, zájmem o něco, s vírou (Pichaud, C., Thareauová, I. 1996 s. 37).

1.2.4.2 Druhy volnočasových aktivit seniorů

V této části bakalářské práce se pokusíme o nástin aktivit, které mohou senioři ve svém volném čase realizovat. O nástinu hovoříme z toho důvodu, protože sortiment volnočasových aktivit je tak pestrý, že jakékoliv uzavření možností volnočasových aktivit, by nebylo na místě. Podle našeho názoru, výběr aktivit je také věcí velmi individuální.

Obecně lze podle našeho názoru rozdělit na individuálně realizovatelné a skupinově realizované. U obou kategorií hraje výraznou roli individualita seniora.

Individuálně realizované – do této kategorie řadíme například sledování televize a videa, četbu odborné a krásné literatury, časopisů, vyhledávání na internetu, návštěva divadel, výstav apod. Pokud zde zdůrazňujeme termín „individuálně“, máme tím na mysli to, že senior při realizaci volnočasové aktivity není bezpodmínečně vázán na interakci s jinými osobami. Může tedy nezávisle na někom druhém s volnočasovou aktivitou kdykoli začít a také si stanovit průběh, tempo a závěr aktivity. Přitom všem se však přítomnost druhých osob nevylučuje, jako například při návštěvě internetové kavárny, čítárny v knihovně nebo výstavy. Stále ovšem zůstává senior svobodný ve svém rozhodování, kdy, kde a jak dlouho bude volnočasovou aktivitu realizovat.

Tento druh aktivit seniorům umožňuje realizaci svých zálib, koníčků, ale i rozvoj své osobnosti a duševní rovnováhy. Na tomto místě je nutné podotknout, že i když nám biologie říká, že stárnutím se některé intelektuální schopnosti snižují – např. se horší paměť, zapomínáme, je pro nás těžší se něčemu novému naučit atd., lze právě pravidelnou duševní prací tento stav mírnit nebo dokonce zastavit. Je například mnoho lékařů vysoké erudice, i ve svém vysokém věku, ještě stále velmi výkonných. K dobrém cvičení mozku přitom stačí i některé jednoduché stolní hry jako např. pexeso nebo různé druhy křížovek. Výrazně tomu ovšem napomáhá i pravidelné zaměstnání (pokud to zdravotní stav dovoluje).

Kolektivní volnočasové aktivity - Také tento druh aktivit má nezastupitelnou roli v životě seniora. Zahrnujeme zde aktivity, při kterých je senior při jejich realizaci vázán na interakci s druhými osobami. Jedná se např. o kolektivní hry v přírodě, taneční zábavy, kolektivní pohybové programy, zájezdy, výlety, posezení v klubu seniorů. Přestože při těchto aktivitách je senior vázán na mínění a rozhodnutí druhých osob, i tyto aktivity mají svůj, nezastupitelný význam. Umožňují totiž uspokojení potřeby náležet k nějaké skupině, mít možnost projevit se (zúčastnit se spolurozhodování kam se skupina vydá apod.), vyjádřit svůj názor, navazovat nová přátelství. Je možné podotknout, že při těchto volnočasových aktivit, si má senior možnost pouze rozhodnout, zda-li aktivitu podstoupí či nikoliv a ani zde tomu tak není vždy. Nejčastěji se s tímto typem aktivit můžeme setkat v domovech důchodců, DPS i Klubu seniorů, kde je mnohdy realizována léčebná tělesná výchova v kolektivu, zájezdy, koncerty uvnitř areálu apod.

Na tomto místě bychom rádi zmínili důležitost tělesné aktivity ať již v kolektivních hrách nebo zejména v léčebné tělesné výchově (například Feldenkreisova metoda). Tělesná aktivita, přiměřená aktuálnímu zdravotnímu stavu napomáhá k optimalizaci nebo zlepšení funkce kardiovaskulárního systému, je prevencí mnoha dalších onemocnění např. dekubitů, zácpy, oslabení svalů, svalových skupin, omezení hybnosti kloubů apod. Lze tedy říci, že odborně koordinovaná tělesná aktivita zkvalitňuje život seniorů a snižuje riziko nemocí, ale i akutní stavů (Kučera., Dylevský, 1999, s. 216).

Mezi těmito hlavními dvěma skupinami volnočasových aktivit je skupina činností, které by bylo možné nazvat *polokolektivními*. Jedná se např. o pravidelné setkávání se seniora s přáteli, kamarády v závislosti na časových možnostech protějšku.

1.3 Několik faktů hovořících pro nutnost zabývat se fenoménem stárnutí

1.3.1 Demografická situace ČR

Tab.č.1 Demografické údaje Československa a České republiky
v daném roce s výhledem do r. 2020

Rok	Populace	60+ (z mužů)	60+ (z žen)	Celkem 60+
1950*	8 896 133	11,1	13,7	12,5
1961*	9 571 531	12,6	16,9	14,9
1970*	9 807 697	15,6	20,8	18,4
1980*	10 291 927	13,9	19,4	16,9
1991*	10 302 215	14,6	20,8	17,8
1995#	10 321 344	14,8	21,0	18,0
2000	10 267 668	15,3	21,4	18,4
2005	10 246 699	17,2	23,2	20,3
2010	10 243 530	20,4	26,4	23,4
2015	10 200 431	23,2	29,1	26,2
2020	10 098 028	24,7	30,6	27,7
2025	9 927 102	26,3	32,0	29,2

Tabulka č. 1 uvádí v prvním sloupci celkový počet obyvatel ČR (v době před vznikem samostatné ČR uvádí ve všech sloupcích počet jen českých obyvatel) a v následujících sloupcích pak procento osob starších šedesáti let věku z celkového počtu obyvatel v daném roce. Tato data jsou doplněna ještě o údaje o každém pohlaví zvlášť. Tabulka obsahuje také prognózu vývoje populace v ČR do roku 2025.

V porovnání s evropskými zeměmi, podle zprávy České tiskové kanceláře ze dne 10.7. 2006*, česká společnost zatím nepatří k nejstarším v Evropě. Proti jiným evropským státům má

* : Česká tisková kancelář (ČTK) ČR zatím nemá...[cit 19.08 2006]. Dostupné na: http://notes2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/10_7_2006_scitani_lidu_24_zemi:_cr_zatim_nema_nejs_tarsi_populaci_v_evrope).

Česko větší podíl obyvatel ve věku od 15 do 34 let. Populace v ČR by ale do budoucna mohla stárnout výrazněji. Děti tvoří totiž jen 16 procent obyvatel, což řadí Česko mezi poslední sledované státy. Víc než třetina párů si navíc potomky nepožízuje. Vyplývá to ze srovnání sčítání lidu ve 24 evropských zemích, které zveřejnil Český statistický úřad.

Největší část české společnosti - přes 30 procent - je ve věku od 15 do 34 let. Lépe je na tom Irsko a Slovensko, kde je to kolem 32 procent lidí. V Polsku obyvatelé v tomto věku představují zhruba 31 procent společnosti. Čtvrtinu populace v této věkové kategorii má Finsko, přes 26 procent pak Švýcarsko a Velká Británie.

Téměř v polovině srovnávaných zemí tvoří lidé mezi 35 a 49 lety kolem 21 procent obyvatel. Patří k nim i Česko. Nejméně obyvatel tohoto věku - 19 procent - žije v Rumunsku. Nejvíce je jich v Lichtenštejnsku a Lucembursku, kde je v tomto věku čtvrtina obyvatel.

Česko má poměrně vysoký podíl lidí v předdůchodovém věku. S 18,8 procenty obyvatel mezi 50 a 64 lety se řadí ke státům v čele žebříčku. Před ČR stojí jen Dánsko a Finsko, kde lidé v tomto věku tvoří přes 19 procent společnosti. V Irsku představují naopak necelých 15 procent. V sousední Slovenské republice pak 15,2 procenta.

Nejméně osob nad 65 let žije v Lichtenštejnsku. V tomto věku je asi desetina obyvatel. Přes 11 procent společnosti tvoří penzisté na Kypru a na Slovensku. Nejvíce seniorů mají Portugalsko a Řecko, kde senioři tvoří přes 16 procent populace. Podíl starších lidí se podle odborníků bude ale s prodlužováním lidského života zvyšovat.

1.3.2 Demografická situace Libereckého kraje

V předchozí části jsme nastínili problematiku věkového složení obyvatelstva z pohledu České republiky a některých evropských zemí. Pokusíme se nyní v této části na toto navázat a nahlédnout na situaci z pohledu našeho regionu.

V níže uvedené tabulce č. 2, demonstrujeme aktuální stav počtu obyvatel Libereckého kraje k 1.1. 2006. Tabulka č. 2 také zachycuje skutečnosti, které stav obyvatelstva v Libereckém kraji ovlivnily. V příloze č. 1 pak doplňujeme tyto informace údaji o počtu obyvatel Libereckého kraje v jednotlivých městech, které tento kraj tvoří. Uvádíme také

průměrný věk v jednotlivých městech tohoto kraje. V příloze č. 2 v kontextu s touto problematikou uvádíme rozdělení obyvatelstva Libereckého kraje podle věkových skupin a vývoj tohoto ukazatele v letech 2002-2005. V datech lze sledovat postupný zvyšující se podíl osob nad 60 let věku.

Tab. č. 2 Demografická data Libereckého kraje*

	Počet obyvatel k 1.1.2006	Živě narozených	Zemřelí	Přirozený přírůstek	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Přírůstek stěhováním	Celkový přírůstek	Počet obyvatel k 30.6.2006
Česká republika	10 251 079	52 220	51 559	661	33 005	16 138	16 867	17 528	10 268 607
Liberecký kraj	429 031	2 132	2 077	55	2 702	1 969	733	788	429 819
Česká Lípa	106 396	528	484	44	681	823	-142	-98	106 298
Jablonec n. N.	88 387	425	429	-4	768	579	189	185	88 572
Liberec	159 652	795	776	19	1 555	856	699	718	160 370
Semily	74 596	384	388	-4	413	426	-13	-17	74 579

1.3.3 Zájmy a záměry vlády a orgánů státní správy a samosprávy v České republice

V roce 2002 vláda České republiky přijala Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007 (dále jen „Program“), strategický dokument, který v deseti částech (I. Etické principy, II. Přirozené sociální prostředí, III. Pracovní aktivity, IV. Hmotné zabezpečení, V. Zdravý životní styl, kvalita života, VI. Zdravotní péče, VII. Komplexní sociální služby, VIII. Společenské aktivity, IX. Vzdělávání, X. Bydlení) stanovil cíle a opatření, která je třeba přijmout v konkrétních oblastech v kontextu demografických a sociálních změn. Cílem je zajistit, aby dílčí politiky adekvátně reagovaly na tyto změny a na potřeby a problémy starších lidí. Je programem pro celou společnost. Vytváření ke stáří a starším lidem vstřícné společnosti je úkolem pro každého jednotlivce, rodiny, komunity, organizace zaměstnavatelů a zaměstnanců, soukromé podniky, občanská sdružení, odbornou a akademickou veřejnost a další části společnosti.

Program navazuje na dokumenty a doporučení OSN a dalších mezinárodních organizací, zejména na Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí (OSN, Vídeň 1982, Madrid 2002) a Zásady OSN pro starší osoby (1991). Vychází z respektu k lidským právům a z jasné

* Zdroj: <http://www.liberec.czso.cz/xl/redakce.nsf/i/060925-01>

definovaných etických východisek, z důrazu na nediskriminaci, právo na nezávislost a na občanská a sociální práva.

V listopadu 2005 vláda České republiky vzala na vědomí první zprávu o plnění Programu. V návaznosti na tuto zprávu byla v březnu 2006 zřízena Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, která na svém prvním zasedání dne 20. dubna 2006 zřídila 4 pracovní skupiny, které se budou věnovat prioritním tématům ve vztahu ke stárnutí populace a starším lidem.

Prioritami Rady vlády pro seniory a stárnutí populace z pohledu Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky jsou podpora podnikání všech osob, podpora tvorby strategií zaměstnavatelů vůči starším zaměstnancům a zvýšení jejich zaměstnanosti, podpora rodiny, zlepšování funkčního zdraví seniorů, zabránění diskriminaci na základě věku, ochrana seniorů v rizikových situacích (ochrana proti zneužívání a násilí), zvyšování povědomí lidí o stárnutí a stáří (vytvoření vhodných informačních a komunikačních nástrojů k tomuto účelu) a rozvoj spolupráce mezi státní správou, regionální a místní samosprávou, neziskovými organizacemi a sociálními partnery.

Mezi principy politiky přípravy na stárnutí z pohledu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR patří důraz na lidská práva, respektování genderového aspektu problematiky stárnutí, celoživotní přístup ke stárnutí a zdraví, tvorba opatření na výzkumem podložených poznatcích a relevantních statistických datech, zvláštní pozornost věnovaná menšinám (seniorům zdravotně postiženým, trpícím demencí, duševně nemocným, seniorům z etnických menšin atd.), respektování rozdílů mezi venkovem a městem.

1.3.4 Společenská solidarita

Stáří je přirozenou fází lidského života. Ukazatelem vyspělosti společnosti je mimo jiné také to, jak se dokáže o starší občany postarat. Důležité je nejen zajištění základních potřeb, ale také možnosti smysluplného využití volného času, které zvyšují kvalitu života. Volnočasové aktivity jsou jednou z možností, jak zábavnou formou zlepšit náladu, komunikaci, orientaci apod. na jedné straně a zlepšit pohybové schopnosti, protrénovat paměť, logické myšlení na straně druhé. Výsledkem správně zvolených volnočasových aktivit tedy není jen bavit, ale stabilizovat schopnosti a znalosti člověka tak, aby byl po co nejdelší dobu maximálně

samostatný a aby dokázal v co nejlepší míře zvládat nové věci, které přicházejí s dobou (např. internet, počítače).

Na tomto místě je podle našeho názoru správné zmínit ještě jednu skutečnost a sice to, že většina ekonomicky aktivních občanů trochu nespravedlivě pohlíží na seniory jako na ty, kteří jsou jimi živeni. Tento zkreslený názor, který u mnohých jedinců figuruje, zapříčinil mimo jiné asi i tolik diskutovaný systém průběžného financování důchodů, který je ekonomicky správně interpretován jako systém, jenž vyplácí penze z peněz, které odevzdávají na daních produktivní občané. Někdy se objeví i zostřený názor, že důchodci žijí z práce svých mladších součastníků. Na straně druhé ovšem tyto názory již sporadicky uvádí tu opačnou stránku věci, a to sice, že ekonomicky aktivní občané využívají statků, nemovitostí, duševních statků, které vznikly z daní právě těch starých, tj. nyní již seniorů.

1.4 Současný stav volnočasových aktivit ve společnosti v ČR

Současnou situaci volného času v ČR, zkoumá ve své práci Duffková z e Sociologického ústavu Akademie věd ČR . Její výzkum má oporu v celkem 4 744 vyšetřených osobách ve věku 18-69 let. Výběr byl proveden metodou stratifikovaného náhodného výběru 8 tisíc adres odborem Českého statistického úřadu pro výběrová šetření. Jako opora výběru byl použit seznam adres bytů. Došetření bylo provedeno metodou náhodné procházky. Terénní šetření organizačně zajistil řešitelský tým pomoci ad hoc sestavené tazatelské sítě (pronájem části tazatelských sítí IVVM, Universitas, Amázia, Medián podle vybraných lokalit dotazování) za přispění technických a účetních složek Sociologického ústavu Akademie věd ČR.

Ve svých výsledcích uvádí, že druh realizovaných volnočasových aktivit je závislý na věku a sociálním postavení. Výrazně se lidé liší podle věku také v sortimentu volnočasových aktivit. Ve svém výzkumu Duffková rozdělila aktivity ve volné a polovolném čase do skupin, které uvádíme v následující tabulce č.3. Jsou v ní uvedeny základní aktivity a procentuálně vyjádřená doba, kterou všichni lidé bez rozdílu věku, sociálního postavení apod. dané aktivitě věnují.

Tab. č. 3 – Porovnání Volnočasových aktivit a aktivit v polovolném čase podle času, který jednotlivci, aktivitě věnují či nikoliv (bez bližšího rozdělení). Údaje jsou v %

	denně	týdně	měsíčně	několikrát t za rok	vůbec ne	celkem
Zaměstnání mimo běžnou pracovní dobu	12,1	14,4	12,5	6,3	54,6	100
Domácí práce, práce na zahradě atd.	45,2	34,3	10,4	2,8	7,2	100
Péče o děti (hry, učení)	26,8	13,7	6,2	2,8	50,4	100

Z výzkumu mimo jiné vyplývá, že u více než poloviny respondentů v zásadě vůbec neexistuje nutnost pracovat v rámci svého povolání nad běžnou pracovní dobu. Mezi těmi, jichž se tato nutnost týká, se vytvořily tři zhruba stejně početné skupiny (s frekvencí vykonávání této činnosti každý den, týdně a měsíčně). V kategorizaci podle sociálního postavení mají výrazně největší zastoupení přesahu zaměstnání do volného času dle očekávání samostatně výdělečně činní – 42 % z nich nad běžnou pracovní dobu pracuje denně (z toho 31 % více než 2 hodiny denně) a 31 % několikrát týdně (pouze 12 % tuto situaci nezná vůbec). Ve významné míře se pracovní činnosti mimo pracovní dobu – ovšem zdaleka ne tak často a tak dlouho – týkají ještě zaměstnanců (celkem 66 % z nich) a studentů (celkem 51 % z nich). Z hlediska pohlaví je vykonávání práce v polovolném čase typičtější pro muže než pro ženy (úzká souvislost s častějším budováním profesní kariéry i samostatným podnikáním u mužů). Z hlediska věku jde především o lidi mezi 30 a 49 lety (celkem se týká nadpoloviční většiny z nich), což může být především u mladších lidí způsobeno snahou o zlepšení pracovní pozice, nebo zejména u starších generací úsilím o potvrzení a udržení stávající pracovní pozice.

Domácí práce (související s provozem domácnosti, bytu či domu) jsou činnostmi s převažující vyšší frekvencí – většina respondentů se jim věnuje každý den či alespoň vícekrát týdně, jen minima respondentů se tato činnost netýká vůbec (zpravidla těch, kteří nemají vlastní domácnost). Nejčastěji domácí práce vykonávají – podle sociálního postavení – ženy v domácnosti a na mateřské dovolené (81 % denně) a důchodci (70 % denně). Naopak nejméně se jim věnují studenti. Obecně jsou domácí práce jasnou doménou žen: věnuje se jim výrazně více žen, a to častěji než mužů (např. denně více než 2 hodiny domácí práce vykonává 17 %

mužů a 43 % žen). U věkových kategorií je možné hovořit o principu přímé úměrnosti (pochopitelně s jistými nepřilíš velkými výkyvy) – v zásadě čím mladší člověk, tím se domácím pracím věnuje méně (především s ohledem na své jiné priority).

Péče o děti – samozřejmě u respondentů, kteří mají děti ve věku vyžadujícím péči rodičů – je rovněž činností s vysokou frekvencí (méně často než pravidelně každý týden se týká těch, kteří nemají děti ve vlastní péči) a výraznou dominancí žen (např. nad 2 hodiny denně se dětem věnuje 10 % mužů a 27 % žen). Podle kritéria sociálního postavení je nejvyšší frekvence péče o děti u žen v domácnosti či na mateřské dovolené (to vyplývá už z "povahy věci") a také u nezaměstnaných (v důsledku faktické neexistence pracovního času a výrazného rozšíření "volného času"). Oproti častému názoru veřejnosti si na každodenní péči o děti najde čas i většina samostatně činných (28 % – přitom u zaměstnanců je to 26 %).

Základní přehled o obecné struktuře trávení samotného volného času je možné si vytvořit na základě hierarchie činností vykonávaných pravidelně, tj. denně či vícekrát týdně. Aktivitu seřazené podle četnosti realizace jsou uvedeny v tabulce. č.4.

Tab. č. 4 Porovnání nejčastějších volnočasových aktivit a aktivit v polovoleném čase podle četnosti realizace- podrobnější rozdělení (Údaje jsou v %)

Druh aktivity	Vyjádřeno v %
Sledování televize či videa	89
Polovolený čas: domácí práce	68
Četba časopisů a zábavné literatury	54
Koníčky a záliby	41
Polovolený čas: péče o děti	36
Sport a vycházky	35
Pasivní odpočinek	33
Četba hodnotné beletrie	31

Naopak k nejméně často provozovaným pravidelným činnostem patří návštěvy divadla, koncertů, výstav apod. (1 % pravidelných návštěvníků) a návštěvy kaváren, restaurací, diskoték či tanečních akcí (9 % pravidelných návštěvníků).

Velkou skupinu činností ve volném čase tvoří kulturní aktivity , které blíže jsou uvedeny v tabulce č. 5. Z výpovědí respondentů vyplývá celková převaha tzv. nenáročnějších kulturních aktivit, tj. především sledování televize či videa a četba časopisů a zábavné literatury. Naopak nejmenší frekvenci i nejméně početnou skupinu vyhraněných příznivců má návštěva divadel, koncertů a výstav a studium jazyků a odborné literatury. Genderové rozdíly ve všech těchto činnostech jsou v podstatě minimální.

Tab. č. 5 - Frekvence kulturních aktivit ve volném čase. Údaje v %

	denně	týdně	měsíčně	několikrát za rok	vůbec ne	celkem
Sledování televize nebo videa	66,5	27,6	3,9	0,7	1,2	100
Četba časopisů a zábavné literatury	20,8	52,9	18,1	2,8	5,5	100
Návštěva divadel, koncertů a výstav	0,4	2,7	15,0	39,3	42,5	100
Studium jazyků, odborné literatury	5,4	15,8	10,5	8,6	59,6	100
Četba knih (hodnotná beletrie, historická díla)	13,6	26,6	22,7	18,8	18,3	100

Televizi (eventuelně video) nejvíce sledují důchodci (denně 87 %), nezaměstnaní (denně 77 %) a ženy v domácnosti či na mateřské dovolené (denně 74 %) – společnou okolností je jednoznačně zvýšená míra příležitosti: kombinace častého pobytu doma a relativního dostatku času vhodného ke sledování televize (i třeba jako zvukové kulisy). Totéž platí i pro skupinu nejpravidelnějších diváků z hlediska věku, tj. osob starších 60 let. Nejméně času televizi věnují studenti a učni (denně 33 %) a obecně mladí lidé (ti tradičně naopak preferují aktivity mimo domov a tedy i s menší příležitostí ke sledování televize).

Situace u četby časopisů a zábavné literatury je do značné míry obdobná: nejvíce času jim věnují důchodci (denně 37 %) a obecně starší lidé (nad 50 let), nejméně studenti a učni (denně 14 %) a obecně mladší lidé.

Návštěva divadel, koncertů a výstav celkově pochopitelně nemá takovou frekvenci jako výše zmíněné činnosti volného času a je v určitém ohledu "výběrovou" aktivitou (pravidelní návštěvníci představují v celku respondentů jen menší skupinku, zato zřetelně početnější je skupina těch, kteří do divadel apod. nechodí vůbec). Výrazně nejvíce a nejčastěji divadlo atd. navštěvují obecně mladší lidé a konkrétně zejména studenti a učni, mezi nimiž také je významně nejméně početná skupina těch, kteří danou aktivitu do svého volného času

nezařazují vůbec (11 %) ve srovnání se samostatně činnými a zaměstnanci (33 % a 39 %) a zejména důchodci a nezaměstnanými (62 % a 68 %).

Studium jazyků a odborné literatury je rovněž "výběrovou" aktivitou, které výrazně nejvíce času věnují obecně mladí lidé a konkrétně studenti (denně 35 %) – tato situace samozřejmě vyplývá již z "popisu práce" studentů. Z ostatních kategorií sociálního postavení se studiu alespoň částečně ještě věnují samostatně činní a zaměstnanci, ovšem v daleko menší míře, jak pokud jde o počty "studujících", tak frekvenci jejich studia. Nejméně se studiem zabývají – přes všechny univerzity třetího věku apod., které navštěvuje jen malá část – důchodci (87 % se to netýká vůbec). S určitými rezervami lze obecně říci, že čím starší věková skupina, tím méně těch, kteří se věnují studiu a tím i nižší frekvence studia.

Četba hodnotné beletrie, historických děl apod. je frekventovanější u studentů a učňů (denně 19 %) a u důchodců (denně 20 % – zejména v souvislosti s rozsahem volného času a možná i čtenářskými návyky z minulosti), relativně nejméně čtou nezaměstnaní a samostatně činní (u obou je nižší frekvence čtení a dosti početná skupina nečtenářů). U studentů častější četba velmi pravděpodobně bezprostředně souvisí s jejich studiem (celková vzdělanost) vzhledem k tomu, že mladí lidé obecně nepatří právě k nejpravidelnějším čtenářům (z hlediska věku nejvíce čte věková skupina nad 60 let).

Do volného času patří ještě řada dalších, velmi různorodých aktivit. Výzkum Duffkové je sumarizuje tak, jak je uvádíme v tabulce č. 6.

Tab. č. 6 – Frekvence ostatních aktivit ve volném čase. Údaje v %

	denně	týdně	měsíčně	několikrát za rok	vůbec ne	celkem
Práce a hry s počítačem	12,7	12,9	7,8	3,4	63,3	100
Koníčky, záliby	17,5	42,5	20,0	5,5	14,5	100
Sport, vycházky do přírody	10,8	45,4	26,8	8,7	8,4	100
Setkávání se známými a příbuznými	5,3	43,8	38,9	10,5	1,5	100
Návštěvy kaváren, restaurací apod.	1,5	20,0	25,1	21,5	31,9	100
Pasivní odpočinek, nicnedělání	18,1	32,2	18,6	8,6	22,4	100

Nespecifičtější činností je stále práce s počítači nejrůznějšího zaměření (včetně her) – téměř dvě třetiny respondentů se jí nevěnují ve svém volném čase vůbec, ale ti, kteří se jí věnují, činí tak většinou pravidelně a intenzivně (zvláště vyhraněná je pak skupinka těch, kteří se

počítačem ve svém volném čase zabývají denně více než 2 hodiny, což je 8 % respondentů). Nejfrekventovanější je každodenní práce (a hry) s počítačem u samostatně činných (23 %), kde je možné hledat souvislosti s jejich výše zmíněnou silnou tendencí k práci v rámci povolání i v polovolném čase, a u studentů (22 %), kde se bude pravděpodobně studijní využití počítače prolínat s hraním her. Menší, ale stále ještě zaznamenání hodné je využívání počítače ve volném čase zaměstnanců (denně 15 %). U samostatně činných a studentů jsou také nejméně početné skupiny těch, kteří počítač do svého volného času nezařazují (zvláště výrazné je to u studentů – pouze 12 %). Důchodci, nezaměstnaní a ženy v domácnosti či na mateřské dovolené z velké většiny počítač ve volném čase vůbec nepotřebují (80-95 % z nich). Z hlediska věku se počítači podle očekávání nejvíce věnují mladí lidé do 29 let (18 % denně) – úměrně příslušnosti k vyšším věkovým kategoriím klesá intenzita této aktivity a roste počet těch, kteří se jí nevěnují vůbec. O něco častěji se prací s počítačem zabývají muži než ženy.

Koníčky a záliby s výraznou celkovou dominancí týdenní frekvence (některé koníčky lidé realizují spíše o víkendech) jsou z hlediska celkové zainteresovanosti typickou záležitostí studentů, z nichž téměř každý se k této činnosti hlásí (z toho 60 % s týdenní frekvencí a 21 % s každodenní frekvencí), což v jiných kategoriích sociálního postavení nemá obdobu. Nejvíce času koníčkům věnují již zmínění studenti a dále důchodci (33 % týdně a 33 % denně). Relativně nejméně a nejméně často se jimi zabývají samostatně činní (obvykle vazba na nedostatek času) a ženy v domácnosti či na mateřské dovolené. Genderové rozdíly jsou minimální.

Do značné míry univerzálním využíváním volného času je pohybová aktivita, byť ve dvou odlišných podobách: sport (zejména pro mladší generace) a procházky (hlavně u starších generací). K neaktivnějším v tomto ohledu – podle značné frekvence i malé početnosti těch, kteří pohyb ve volném čase víceméně nevyhledávají – patří studenti a ženy v domácnosti a na mateřské dovolené (zejména procházky s dětmi). Na opačném konci žebříčku stojí samostatně činní (celkově provozují sport spíše méně často a 25 % z nich vyjde na procházku či sportuje maximálně párkrát za rok nebo vůbec ne) a částečně i důchodci (vedle skupiny značně aktivních existuje i plná čtvrtina důchodců, kteří se procházkám věnují jen minimálně nebo je zcela opomíjejí). Pohled z hlediska věku kopíruje poznatky o studentech (a učnících) a důchodcích: nejvíce se pravidelně pohybovým aktivitám věnují mladí lidé do 29 let (denně 13 %) a nejstarší věková skupina nad 60 let (denně 16 %), ale část nejstarší generace sportuje či spíše chodí na procházky jen velice zřídka. Genderové rozdíly jsou opět minimální.

Podobně univerzální činností je setkávání se se známými a příbuznými (s nejčastější frekvencí týdně a měsíčně). Nejtypičtější je tato aktivita pro studenty (nejméně jednou týdně se týká 61 % z nich), za nimiž jen o málo zaostávají ženy v domácnosti či na mateřské dovolené (nejméně jednou týdně 57 %) i důchodci a nezaměstnaní (u obou 55 % nejméně jednou týdně) – nepotvrzuje se tedy ubývání sociálních kontaktů nezaměstnaných. Méně častých kontaktů se známými a příbuznými mají samostatně činní (nejméně jednou týdně se s nimi stýká jen 37 %). Z hlediska věku a pohlaví nejsou rozdíly nijak výrazné (jen s mírným náskokem vede skupina mladých do 29 let).

Návštěvy kaváren, restaurací, diskoték, tanečních akcí apod. se týkají jen části respondentů – pravidelně je navštěvuje jen necelá polovina, ostatní buď jen velice sporadicky nebo vůbec ne. Častější náplní volného času jsou tyto aktivity u studentů (nejméně jednou týdně u 56 %) a s výrazným odstupem i u samostatně činných (nejméně jednou týdně u 25 %), u nichž se může částečně jednat o polopracovní schůzky. Minimálně se tyto aktivity v podstatě objevují u důchodců a žen v domácnosti či na mateřské dovolené. Z věkových kategorií se nejvíce a nejčastěji návštěvy restaurací apod. týkají mladých lidí do 29 let (nejméně jednou týdně 43 % z nich), z hlediska pohlaví jde o převážně mužskou aktivitu (nejméně jednou týdně 28 % mužů a 15 % žen).

Výběr aktivit volného času sledovaných ve výzkumu uzavírá pasivní odpočinek, nicnedělání. Jeho nejčastější frekvenci přiznávají důchodci (denně 34 %), u nichž může často hrát roli zdravotní stav a celkově větší objem disponibilního času, který se projevuje i u druhých v pořadí, tj. nezaměstnaných (29 % denně). Pasivní odpočinek se do časového harmonogramu nevejde vůbec nebo jen výjimečně velké části žen v domácnosti či na mateřské dovolené (prakticky se netýká 43 % z nich) a samostatně činných (netýká se 39 %). Genderové difference jsou zanedbatelné. Z věkových kategorií pasivního odpočinku nejvíce využívají lidé nad 60 let a určité zřetelnější tendence k němu – ve srovnání s ostatními věkovými skupinami – má i část mladých do 29 let (byť ne s velkou frekvencí, zpravidla jde o víkendový odpočinek).

1.4.1 Finanční stránka života seniorů - jeden z determinantů volného času

Dosud jsme o volném čase hovořili zejména z pohledu o historicko- společenského a nyní se pokusíme o nástin ekonomické problematiky. Může se zdát, že ekonomika v této oblasti působí nesourodě, že sem prostě nepatří. Pokud se však podíváme na tuto problematiku objektivně,

uvědomíme si, že finanční stránka co do důležitosti, patří ať chceme nebo ne, na prvé místo. Z toho důvodu se domníváme, že si byť minimální prostor mikroekonomika zaslouží.

Důchody, jako státem vyplácené hmotné zabezpečení ve stáří, se objevují až ve dvacátém století. U nás byly poprvé starobní důchody vypláceny od r. 1909, ale pouze zákonem vymezenému okruhu osob (úředníkům a státním zaměstnancům.) (Tomeš, 2001, s. 154-155). Nejhuře tak na tom byli obyčejní dělníci. Řemeslníci, se mohli stát členy řemeslných spolků a od nich nějaké peníze jako penzi inkasovat, ale nebylo to pravidlem. Rizikovou skupinou však byli svobodná povolání a lékaři. U lékařů to možná trochu zaráží, ale skutečně lékař musel pracovat tak, aby si nashromáždil peníze na stáří, jak pro sebe, tak pro svoji ženu. V literatuře se můžeme dočíst, že ženy lékařů většinou nepracovaly a pokud je muž nezajistil, byly velmi chudobné (Vondráček, 1988, s. 195).

Znova chceme na tomto místě uvést, že záměrem této části v této práci měl být mezioborový pohled na volnočasové aktivity seniorů. Neboť jak praví jedno francouzské přísloví: „Chudoba činí ve stáří už tady na zemi peklo!“ Nebylo tedy úmyslem překročit bez záměru rámec tématu bakalářské práce. V následující části si mj. i z tohoto důvodu, dovolíme ekonomický exkurz.

V následujícím textu se omezíme jen na několik málo skutečností, týkající se starobních důchodů. V předešlé části jsme hovořili o jejich historii, nyní nastíníme jejich současnost. Problematiku důchodů u nás řeší zákon č. 155 / 1995 Sb. o důchodovém zabezpečení. Podmínky pro přiznání důchodů lze pro účely této práce shrnout následovně:

Starobní důchod

Nárok na starobní důchod má občan, jestliže dosáhl důchodového věku a získal potřebnou dobu pojištění (25 let anebo 15 let při dosažení věku 65 let). Důchodový věk se v současné době zvyšuje tak, aby v roce 2012 byl potřebný věk pro odchod do důchodu 63 let pro muže. U žen závisí na počtu vychovaných dětí (63 let pro ženy, které nevychovaly žádné dítě, 62 let pro ženy, které vychovaly jedno dítě, 61 let pro ženy, které vychovaly dvě děti, 60 let pro ženy, které vychovaly tři nebo čtyři děti a 59 let pro ženy, které vychovaly pět a více dětí).

Zvláštní podmínky jsou spojeny s odchodem do předčasného starobního důchodu. Nárok na předčasný důchod mají občané tři roky před řádným odchodem do starobního důchodu. Musí ovšem splnit podmínku 25 let pojištění. Předčasný důchod je nižší, je krácen o 0,9 % za každých 90 dní dřívějšího odchodu do důchodu.

Plný invalidní důchod

Pojištěnec má nárok **na plný invalidní důchod**:

- jestliže se stal plně invalidním a získal potřebnou dobu pojištění
- pokud nesplnil ke dni vzniku plné invalidity podmínky nároku na starobní důchod
- popřípadě byl-li mu přiznán podle § 31 zákona trvale krácený předčasný starobní důchod, pokud nedosáhl důchodového věku
- anebo stal-li se plně invalidním následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání

Částečný invalidní důchod

Okruh zdravotních postižení značně ztěžujících obecné životní podmínky stanoví vyhláška MPSV č. 284/1995 Sb.

Pojištěnec má nárok na částečný invalidní důchod, jestliže se stal:

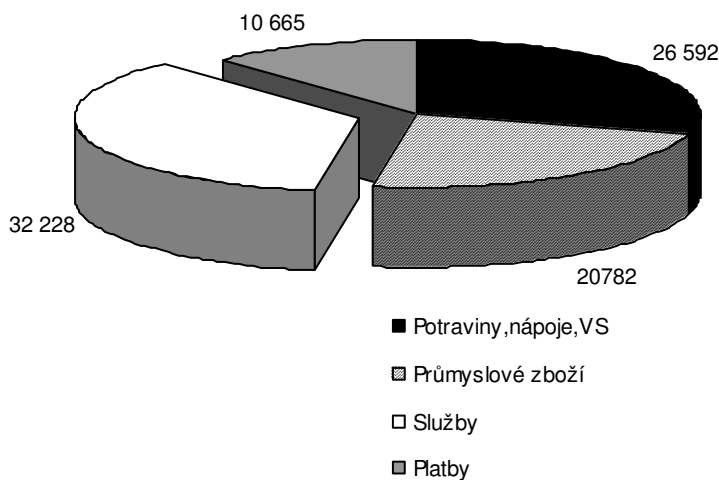
- částečně invalidním a získal potřebnou dobu pojištění nebo
- částečně invalidním následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání.

Počet příjemců důchodů v Libereckém kraji (důchodů starobních, invalidních, vdoveckých a vdovských, sirotčích a ostatních) dosáhl v roce 2005 téměř 108 tisíc a oproti roku 2004 se tak zvýšil o 1,4 %, od roku 1997 dokonce o 9,3 %. Z celkového počtu příjemců důchodů v roce 2005 tvořili 51,2 % starobní důchodci.

Průměrná měsíční výše důchodu v Libereckém kraji v roce 2005 činila 7 485 Kč a od roku 1997 se zvýšila o 50,7 %. Ve srovnání s rokem 2004 vzrostla o 6,4 %. Průměrný plný starobní důchod ve výši 7 676 Kč překračoval celkový průměrný důchod v kraji o 2,6 %. Z porovnání výše důchodů v jednotlivých okresech Libereckého kraje vyplývá, že nejvyšší celkový průměrný měsíční důchod pobírali v roce 2005 důchodci z okresu Jablonec nad Nisou. Nejvyšších hodnot je v tomto okrese dosahováno i ve většině „kategorií“, výjimkou jsou pouze důchody invalidní (nejvyšší v okrese Česká Lípa) a důchody sirotčí (nejvyšší v okrese Semily)*

* dostupné na: <http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/kapitola/13-5101-05-2005-03>

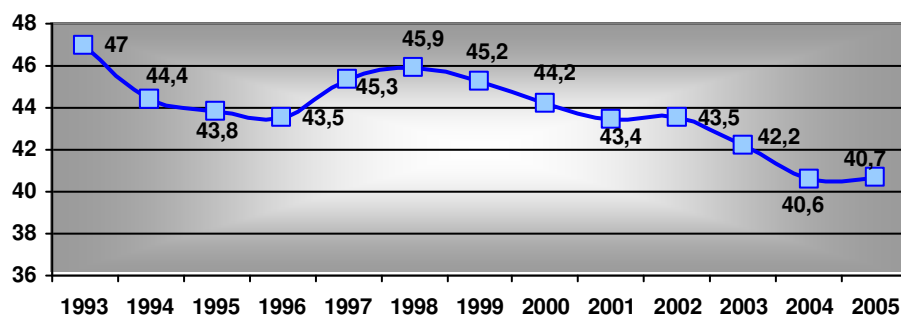
Obr. č. 2 - Průměrné peněžní výdaje seniora v r. 2004 v ČR za rok v Kč

VS= veřejné stravování

Ekonomickým exkurzem jsme se snažili nastínit ekonomickou situaci seniorů a nepřímo tak naznačit jaké jsou možnosti volnočasových aktivit. Přesnější ekonomický náhled na spotřební výdaje seniorů by samozřejmě byl možný (např. rozdělit seniory podle výšky částky důchodu-ČSÚ taková data skutečně poskytuje), ale máme za to, že by přesáhl rámec této práce. Přesto pokládáme i tuto část za relevantní a k problematice náležející přičemž nikoli nezajímavou.

Obr.č. 3 Průměrný starob.důchod/průměrná mzda-stav vždy k 31.12. daného roku

Obrázek č. 3 nám ukazuje vývoj reálných důchodů v porovnání k vývoji reálných mezd. Uvedená data jsou procentuální část reálné mzdy, kterou tvoří reálný starobní důchod. Znamená to tedy, že například v roce 1993 tvořil průměrný starobní důchod 47% průměrné reálné mzdy, zatímco v roce 2005 je to již jen 40,7%. Zdroj : [http:// Mesec.cz/texty/mzdy](http://Mesec.cz/texty/mzdy)

2. Praktická část

Praktická část se snaží na základě průzkumu, který porovnává některé otázky s výzkumem Duffkové z České akademie věd ČR, zmapovat volnočasové aktivity seniorů v liberecko – jablonecké části Libereckého kraje. K tomuto účelu byl vybrán vzorek 52 respondentů ze dvou domů s pečovatelskou službou (dále jen DPS) a to sice z DPS Novoveská 23 v Jablonci nad Nisou s kapacitou 48 bytů a DPS Burianova 969 v Liberci s kapacitou 45 bytů. Jablonecké zařízení je o 6 let mladší než –li zařízení v Liberci. Je také větší a poskytuje svým vybavením více možností pro aktivity seniorů ve volném čase.

V obou zařízeních byl náhodně vybrán vzorek 26 respondentů z každého zařízení. S každým respondentem byl pak opakovaně veden rozhovor. Sdělení respondentů byla následně zpracována.

Průzkum byl zahájen nejprve získáváním klientů ke spolupráci na realizaci průzkumu. Rozhodující pro úspěch a realizaci tohoto záměru bylo, získat si důvěru respondentů k tomu, aby věnovali svůj čas k realizaci průzkumu, najít společnou shodu na času, kdy rozhovor bylo možné realizovat a mnoho dalších skutečností. Zde bychom chtěli zmínit jednu velmi důležitou okolnost, která do průzkumu promlouvala od počátku velmi výrazně. Zmiňovanou skutečností byla připravovaná právní norma, upravující poměry v poskytování sociálních služeb, konkrétně se jednalo o zákon č. 108/2006 Sb. Tento zákon, zavádí do sociálních služeb mimo jiné nový způsob financování osobní asistence. Není pravdou, že by osobní asistence nebyla do té doby z finančních důvodů poskytována. Naopak, poskytovaly je různé občanské sdružení a církevní organizace. Před přijetím tohoto zákona se již dříve snažili i nižší organizační složky státu o reformu sociálních služeb. Zde nejde nevzpomenout úspěšnou a zdařilou restrukturalizaci a optimalizaci sociálních služeb kterou zrealizoval Krajský úřad Libereckého kraje.

Nový zákon č. 108/2006 Sb., v sobě obsahuje řadu nových prvků, které do té doby nebyly legislativně upraveny. Zákon o sociálních službách, který vyplní dlouhodobou mezeru na trhu sociálních služeb, se tvořil velmi těžce a to po dobu 12 let od prvního návrhu. Část naší bakalářské práce se touto právní normou bude zabývat z pohledu potřeb seniorů. Všem

současným i budoucím uživatelům sociálních služeb, tato právní úprava přináší jednu podstatnou pozitivní změnu. Sociální služby se více přizpůsobují potřebám klienta a nejen v případě seniorů umožňují, aby v maximální možné míře mohl setrvávat doma, se svými nejbližšími, v prostředí, kde je mu nejlépe.

Při výzkumu jsme tuto skutečnost brali na vědomí a proto má 2 části. První část průzkumu, označenou jako část „A“ byla realizována v době kdy jsme o připravované normě věděli, ale nebylo jasné, kdy bude přijata. Tato část průzkumu tedy odpovídá na to, co seniory v oblasti volnočasových aktivit nejvíce tíží, co jim schází. Část „B“ začala vznikat ve chvíli, kdy se nám podařilo získat schválenou verzi zákona. Ta byla k dispozici v druhé polovině srpna roku 2006 s tím, že její účinnost nastává až k 1. 1. 2007. V době kdy jsme tuto část průzkumu realizovali, ještě nebyla schválena prováděcí vyhláška. Proto tato část odpovídá pouze na otázky týkající se spokojenosti respondentů se zněním této normy a jejich očekávání.

2.1 Předpoklady

U první části výzkumu (označené jako „A“)

- 1) Předpokládáme, že mezi volnočasovými aktivitami budou u seniorů silně převažovat aktivity, jako sledování videa a televize podobně ve stejné míře jako tomu bylo v uváděném výzkumu Duffkové, kolem 70% stráveného volného času za měsíc.
- 2) Předpokládáme, že poměrně častá aktivita, alespoň u 25 % respondentů v našem průzkumném vzorku bude práce s počítačem.
- 3) Za největší překážkou (u více jak 50 % respondentů) k lepší dostupnosti volnočasových aktivit u seniorů předpokládáme nízkou úroveň osobní asistence.

U druhé části průzkumu označené jako „B“, která byla připravena v souvislosti se schválením zákona č. 108/2006 Sb. s účinností od 1.1.2007.

- 1) Předpokládáme , že více jak 50 % seniorů vyjádří s novým zákonem č. 108/2006 Sb.spíše spokojenost.
- 2) Předpokládáme, že největší pozitivní ohlas u seniorů získá nová úprava poskytování osobní asistence.
- 3) Předpokládáme, že nejčastěji zmiňovaným negativem (více jak 50 % respondentů), které respondenti v souvislosti s normou projeví, je komplikovaně vyhlízející řízení o přiznání příspěvku na osobní asistenci.

2.2 Průzkum

2.2.1 Výběr a popis vzorku

Vzorek respondentů byl vybrán náhodně. Skládá se z obyvatelů 2 domů s pečovatelskou službou na území liberecko-jablonecké části Libereckého kraje. Také domy s jejíž rezidenty je průzkum proveden byly zvoleny náhodně. Jedná se DPS Novoveská 23 v Jablonci nad Nisou a DPS Burianova 969 v Liberci. Pro účely průzkumu bylo z každého domu podrobena rozhovoru 26 respondentů.

2.2.2 Popis průzkumu

Průzkum byl zahájen oslovováním rezidentů v domech s pečovatelskou službou s cílem získat je ke spolupráci při realizaci průzkumu. V této fázi byl osloveným osobám především vysvětlen důvod průzkumu a využití jeho výsledků. Zároveň byli oslovení senioři ujištěni o zachování jejich anonymity na veřejnosti.

S rezidenty, kteří se rozhodli s námi průzkum zrealizovat, jsme jako metodu průzkumu zvolili nestandardizovaný rozhovor. Měli jsme předem zvolené otázky, na které jsme chtěli znát odpověď, ale jejich pořadí jsme přizpůsobovali individuálně, průběhu rozhovoru. Každému z respondentů jsme neopomenuli v úvodu zopakovat to k jakému účelu se rozhovor provádí a také to, že rozhovor bude zřejmě nutné opakovat, s ohledem na připravovanou právní normu o sociálních službách, která bude v sobě obsahovat úpravu služeb osobní asistence.

Přiznáváme, že tato skutečnost nám mnohdy pomohla získat rezidenty k větší spolupráci, protože měli každý z nich určitou míru zájmu, se o této normě dozvědět co nejdříve a co nejvíc z jejich pohledu potřebných informací.

Rozhovor, který byl v našem průzkumu dominantní metodou, byl veden v různou dobu, v závislosti na možnostech respondentů i tazatele. Jak již bylo uvedeno, otázky byly kladeny v různém pořadí. Byly kladeny otázky otevřené, aby mohl respondent co nejvíce sdělit. Záznam z rozhovoru byl proveden do předem připraveného dotazníku až po skončení rozhovoru v nepřítomnosti klienta. Dotazník uvádíme v příloze č. 3. Domníváme se, že je tak tento způsob šetrnější k respondentům.

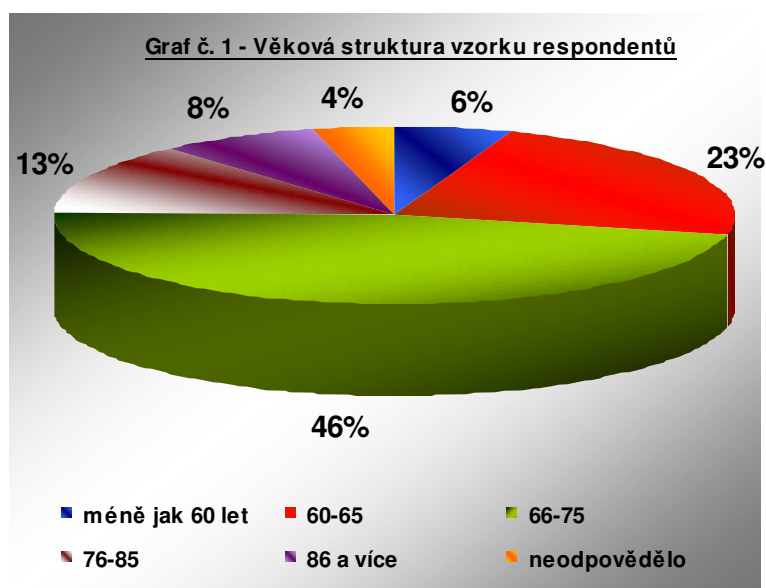
Metoda rozhovoru byla v omezeném měřítku doplněna metodou komparace, při které jsme srovnávali údaje výzkumu Duffkové z Akademie věd ČR s naším průzkumem. Jsme si vědomi skutečnosti, že náš průzkum, opřený o malou skupinu respondentů, nemůže konkurovat výzkumům podobným jako je výzkum Duffkové z Akademie věd ČR. Na druhou stranu musíme vyzvednout, že právě výzkum Duffkové byl významným zdrojem informací ohledně volnočasových aktivit v ČR za poslední roky. Nepodařilo se nám najít podle našeho názoru, lepší zdroj informací, který by se volnočasovými aktivitami zabýval v celospolečenském rozsahu, tedy i se skupinou seniorů.

2.3 Výsledky průzkumu

Část „A“

Pořadí otázek jak je uvedeno v těchto výsledcích neodpovídá pořadí, v jakém byly respondentům kladeny.

Otázka č. 1 - Věková skladba respondentů

Tato otázka patřila k nejjednodušším. Jak nám graf č. 1 ukazuje, někteří respondenti nám na tuto otázku, odmítli dát odpověď. Podle obsahu sdělení této skupiny respondentů, lze říci, že tuto informaci chápali jako součást jejich užšího soukromí. Respektovali jsme jejich stanovisko a odpověď jsme dál na tuto otázku nehledali. Věkový průměr vzorku je 70,35 let.

Tab. č. 7 - Věková struktura vzorku, rozdělení podle měst (výsledky v %)

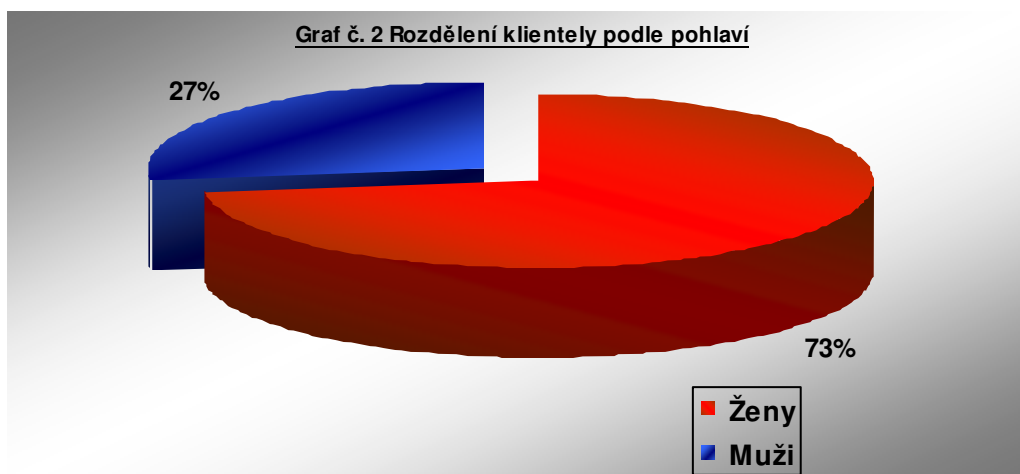
Město	Mladší 60 let	60- 65	66- 75	76-85	85-více	Neodpověděl
Jablonec	3,85	15,3	42,31	23,08	11,54	3,85
Liberec	7,69	30,77	53,85	3,85	3,85	3,85

V rámci této otázky jsme skupinu klientů, které jsme podrobili průzkumu, rozdělili podle místa bydliště. Zajímalo nás, zda-li bude rozdíl ve složení klientely mezi starším a novějším zařízením stejného typu. Výsledky tohoto průzkumu zachycuje tabulka č. 7.

Výsledky této otázky nám ukazují, že dominantní věkovou skupinou v obou zařízeních, kde se průzkum prováděl, je věková skupina od 66-75 let, tedy senioři ve vyšším věku, ve fázi ranného stáří, pokud zohledníme věkovou diferenciaci Světové zdravotnické organizace, podobně jako věkovou diferenciaci Neugartnerové nebo Kalvacha. Toto zjištění odpovídá charakteru sociálního zařízení, kde byl průzkum realizován. Mezi základní požadavky pro přidělení bytu v domě s pečovatelskou službou je i určitý stupeň soběstačnosti. Po 75 roce věku se předpokládá vyšší manifestace onemocnění spojených se stárnutím. Nejvíce zdravotních problémů je v senu . Tím se pokoušíme vysvětlit, dominanci této věkové skupiny. U starších lidí lze předpokládat i nižší schopnost soběstačnosti. Těmto osobám pak lepší péči zajistí jiný typ zařízení například domov důchodců nebo léčebna dlouhodobě nemocných. Nelze v této souvislosti opomenout, že těmto osobám poskytne lepší péči i kvalitní domácí péče, která umožní co nejdelší pobyt seniora v domácím prostředí. Podle našeho názoru je toto zjištění důkazem dobré funkčnosti systému.

Pokud se jedná o skupinu osob mladší 60 let, jedná se o jedince v invalidním důchodu. V libereckém zařízení je těchto klientů výrazně více.

Otázka č. 2 Gendrové hledisko

Popis grafu č. 2 – Graf vykazuje, že ve zkoumaném vzorku převažují výrazně ženy, což odpovídá i celorepublikovému složení obyvatelstva v ČR ve věkové kategorii nad 60 let.

Přestože výběr respondentů byl nahodilý a jediným faktorem, který výběr ovlivnil, byla ochota respondentů s námi spolupracovat, lze se domnívat, že gender hledisko více méně odpovídá rozložení seniorské populace ve společnosti. Strukturu klientely jako celku nám ukazuje graf č. 2.

Také u této otázky jsme rozdělili respondenty podle místa pobytu. Hledali jsme mimo jiné rozdíl, mezi novějším a starším zařízením. Výsledky, které byly zjištěny, shrnuje tabulka č. 8.

Tab. č. 8 Rozdělení respondentů podle pohlaví a místa bydliště

	Muži	Ženy
 Liberec	38,46%	61,54%
 Jablonec	15,38%	84,62%

Popis tabulky č. 8 – Tabulka vyjadřuje procentuální rozložení obou pohlaví ve vzorku respondentů, které jsme podrobili průzkumu. Vykazuje, že v jabloneckém zařízení je vyšší procento žen, než-li je tomu u libereckého zařízení.

Otázka č. 3. - Frekvence polovolných aktivit u seniorů

Tab. č. 9 - Frekvence polovolných aktivit (výsledek za celý vzorek v %)

	Denně	Týdně	Měsíčně	Ojedíněle	Vůbec ne
Zaměstnání	5,8	7,7	15,4	3,8	67,3
Domácí práce	75	15,4	3,8	3,8	1,9
Péče o rodinu	1,9	76,9	13,5	5,8	1,9

Údaje v tabulce.č. 9 percentuálně vyjadřují frekvenci polovolných aktivit podle četnosti realizace (jak často a jak velké procento respondentů, určitou aktivitu realizují).

Při volbě této otázky jsme se inspirovali výzkumem Duffkové. Pro úplnost zopakujeme, že k typickým aktivitám polovolného času (na hranici volného a pracovního či vázaného času) patří např. soubor různých domácích prací , které mají z pohledu respondenta dvojznačný charakter. Na jedné straně si je člověk mohl víceméně dobrovolně vybrat, ale na druhé straně jsou výrazně podmíněny jeho závazky vůči jiným osobám. Přitom jejich vykonávání de facto zmenšuje objem vlastního volného času respondenta.

Respondent měl za úkol odpovědět, zda-li se alespoň jedenkrát za dané období zabývá domácími pracemi. Zatímco u výzkumu Duffkové kategorie zaměstnání, znamenala práci v zaměstnání přes čas, u nás má poněkud jiný charakter z ohledem na to, že život v důchodu, nelze pojímat jako práci.

Může se zdát překvapivé, že více jak 20 % respondentů chodí v nějaké formě do zaměstnání.Výzkum Duffkové o této možnosti nehovoří. Na druhou stranu je nutno přiznat, že v tomto výzkumu , velkou část této skupiny tvoří lidé mladší 65 let.

Domácí práce je schopno v určité míře svépomocí zvládnout 94 % respondentů, ale denně se domácím pracím věnuje 75 % respondentů. Výzkum Duffkové uvádí u seniorů v této kategorii aktivit hodnotu 70%. Vysoké číslo u osob, které jsou v určité pravidelnosti schopni se domácím pracím věnovat, přičítáme několika faktorům. Znova toto zjištění potvrzuje charakter klientely v domech, kde průzkum proběhl, tedy vysoká míra soběstačnosti. Pokud se jedná o rozlišení frekvence s jakou se respondenti domácím pracím věnují, je možné spatřovat rezervu v tom, že

jsme zřejmě byli při hodnocení frekvence této aktivity mírní na jedné straně (měli jsme tendenci respondenta zařadit do té lepší kategorie) a na druhé straně je velmi pravděpodobné, že si respondent někdy i trochu svoji aktivitu „přikrášlil“. Lze tedy reálně uvažovat o tom, že při přísnějším posuzování by část respondentů byla zahrnuta v „horší“ skupině. Pokud se jedná o ty klienty, kteří jsou zahrnuti v kategorii nerealizujících domácí práce vůbec, jedná se vesměs o jedince sice velmi postižené, schopné částečné samoobsluhy, ale protože nepotřebují tuto aktivitu často, nechají si domácí práce zrealizovat pečovatelskou službou. Jedná se o velmi staré občany, kteří toho jak oni sami říkají, „moc nepotřebují“. Často jsou dost vyčerpaní některým onemocněním např. dialýzováním. Jako postřeh musíme říci, že nás velmi překvapilo, jak velmi skromně umějí někteří velmi staří lidé žít a s ohledem na tuto zkušenost chápeme, že si veškeré domácí práce nechají provést pečovatelskou službou.

V kategorii „péče o rodinu“ jsou zahrnuti všichni respondenti, kteří v určitých intervalech pečují nejen o vnoučata, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale pomáhají i rodičům svých vnoučat, například pomocí s nákupy, úklidem, na zahrádce apod. Mohlo by se zdát, že kategorie, která vypovídá, že se o rodinu nestarají vůbec, je překvapivě četná. My, ale musíme dodat, že v našem případě jsou tam zahrnuti klienti, kteří již nikoho nemají, nebo jim to již vzhledem ke stáří zdravotní stav nedovoluje. Do kategorie „péče o rodinu“ jsme nezahrnovali jako péči, poskytování financí ze strany seniora, svým dětem a vnoučatům. V tabulce č. 10 jsme respondenty, kteří odpovídali na tuto otázku, rozdělili podle místa pobytu.

Tab. č. 10 - Rozdělení respondentů v otázce č. 3 podle místa pobytu. (Výsledky v %)

	Denně		Týdně		Měsíčně		Ojedíněle		Vůbec ne	
	LB	JB	LB	JB	LB	JB	LB	JB	LB	JB
Zaměstnání	11,5	0	11,5	3,8	23,07	7,69	0	7,69	53,8	80,77
Domácí práce	92,3	53,8	3,8	30,8	0	7,69	0	7,79	3,8	0
Péče o rodinu	3,8	0	84,6	69,23	11,5	15,3	0	11,5	0	3,8

Vysvětlivky tab. č.10 – Percentuální vyjádření části respondentů, kteří se zabývají určitou aktivitou v určité frekvenci. Respondenti jsou rozdělení podle místa pobytu- LB= Liberec a JB= Jablonec n. Nisou.

. Hledali jsme rozdíl v aktivitách u seniorů v starším domě s pečovatelskou službou a novějším zařízením stejného typu. Zdá se, že v libereckém zařízení, které je starší, jsou lidé více aktivní v přístupu k životu. Nesmíme však opomenout, že zde hraje roli subjektivní pohled jak respondenta tak tazatele.

Otázka č. 4 Nejčastější denně vykonávané volnočasové aktivity

Při této otázce měli respondenti odpovědět, jaké volnočasové aktivity provozují denně. Měli se v této otázce zaměřit na aktivity, které dominují v jejich volném čase. Při kladení této otázky nám pomohl výzkum Duffkové, který nám posloužil jako základ pro zjišťování aktivit, a umožnil také komparaci tohoto výzkumu s naším. Sortiment aktivit realizovaný denně není nijak rozvinutý. Prakticky se jedná o běžné aktivity prováděné denně v běžném životě. V případě kategorie „studium jazyků, studium odborné literatury“ se jedná o člověka, který je mladší 65 let a působí jako pedagog na jedné ZŠ. Někteří respondenti sdělili více aktivit najednou, proto data přesahují sto procent. Zjištěná data shrnujeme v tabulce č.11.

Tab. č. 11 – Nejčastější denně vykonávané volnočasové aktivity

Aktivita	denně
Sledování televize nebo videa	94,2%
Četba časopisů a zábavné literatury	28,9%
Návštěva divadel, koncertů a výstav	0%
Studium jazyků, odborné literatury	3,8%
Domácí práce (vaření, úklid domácnosti, žehlení a podobně)	73,07%
Péče o tělo (rehabilitace, léčebná tělesná výchova a podobně)	0%

V tabulce č. 12 jsou respondenti rozděleni podle místa bydliště. V tabulce jsou tedy procentuálně vyjádřené počty kladných odpovědí na denně realizované aktivity, z celkového počtu respondentů pouze v daném místě.

Tab. č. 12 – Nejčastější denně realizovaná aktivita (rozdělení podle místa pobytu)

Denně realizovaná aktivita	Liberec	Jablonec
Sledování televize nebo videa	96,15%	92,3%
Četba časopisů a zábavné literatury	42,3%	34,6%
Návštěva divadel, koncertů a výstav	0	0
Studium jazyků, odborné literatury	3,8%	0
Domácí práce (vaření, úklid domácnosti, žehlení a podobně)	92,3%	53,8%
Péče o tělo (rehabilitace, manikúra,masáže,sauna apod.)	0	0

Pokud bychom měli opět data porovnat s výzkumem Duffkové, i zde jsou naše data srovnatelná s celorepublikovým trendem, který výzkum Duffkové prezentuje. U denního sledování televize a videa Duffková uvádí 88% a u četby časopisů 38%, podobný rozdíl je i v ostatních aktivitách.

Otázka č. 5 - Frekvence nejčastěji realizovaných volnočasových aktivit

Následující otázka navazuje na otázku předchozí. Snaží se o podchycení těch respondentů, kteří výše uvedené aktivity neprovozují každý den, ale v jiné frekvenci. Také zde respondenti označili více aktivit najednou, proto data přesahují sto procent. Jen doplníme, že některé kategorie aktivit uvedené v tabulce č. 13 zahrnují i aktivity, které nejsou na první pohled patrné. Např. „četba časopisů a zábavné literatury“ zahrnuje i návštěvy knihovny, čítárny apod. Kategorie „Návštěva divadel, koncertů a výstav“ zahrnuje i návštěvy biografu, tématických přednášek ve veřejném zařízení, organizovaných různými spolky a sdruženími a podobně. V našem průzkumu se jednalo spíše o realizaci konkrétní aktivity a četnosti jejího opakování, než-li o místo, kde je aktivita realizována. Učinili jsme tak opět na základě komparace s výzkumem Duffkové.

Tab. č. 13 – Volnočasové aktivity, realizované v jiné frekvenci než denně

	týdně	měsíčně	několikrát za rok	vůbec ne
Sledování televize nebo videa	3,8%	1,92%	0	0
Četba časopisů a zábavné literatury	67,3%	1,92%	1,92%	0
Návštěva divadel, koncertů a výstav	0	0	15,4%	84,6%
Studium jazyků, odborné literatury	0	5,8%	9,6%	82,7%
Domácí práce	3,8%	1,92%	0	1,92%

Údaje v tabulce č. 13 rozvíjí sdělení uvedené v tab. č. 14, kde jsou respondenti rozdělení ještě podle místa pobytu.

Tab. č. 14 - Volnočasové aktivity, realizované v jiné frekvenci než denně – rozdělení podle bydliště respondenta

	Liberec				Jablonec			
	Týdně	Měsíčně	Několikrát za rok	Vůbec ne	Týdně	Měsíčně	Několikrát za rok	Vůbec ne
Sledování TV a videa	3,84%	0	0	0	7,69%	3,84%	0	0
Četba časopisů a zábavné literatury	38,46	13,46%	19,2%	5,8%	42,3%	3,84%	30,46 %	11,8%
Návštěva divadel, koncertů , kulturních akcí	0	0	3,8%	96,2	0	0	27,9%	73,1%
Domácí práce	11,5%	7,7%	0	7,7%	15,4%	3,8%	0	7,7

Otázka č. 6- Frekvence ostatních volnočasových aktivit

Při této otázce jsme vycházeli z výzkumu Duffkové. Ptali jsme se tedy na četnost výskytu méně častých vykonávaných volnočasových aktivit. Brali jsme ohled na to, že je pro seniora snazší , orientovat se v předem daných hodnotách, než –li je vymýšlet. I časové rozlišení pomohlo seniorům k lepšímu zařazení aktivity. Výsledky průzkumu za celý vzorek 52 klientů,

obsahuje tab. č. 16 a navazuje na ni tab. č. 17, kde jsou respondenti rozdělení podle místa pobytu.

Při porovnání s výzkumem Duffkové zjišťujeme, že tendence našich respondentů jsou velmi podobné. Ve výzkumu Duffková uvádí, že počítač vůbec nepoužívá 80-95 % důchodců. Poněkud jiná je situace v realizaci koníčků a zálib. Ve výzkumu Duffkové se jim věnuje denně 33 % respondentů a stejné procento týdně. U nás se koníčkům věnuje nejvíce respondentů ve frekvenci alespoň 1x měsíčně. Sport a vycházky do přírody ve výzkumu Duffkové denně realizuje 16 % dotázaných, aktivita pak s věkem klesá. Setkání se známými uvádí nejčastější frekvenci týdně a to v 55%. U nás je tato míra kontaktů v 1 měsíčním intervalu. Pokud se jedná o návštěvy kaváren a restaurací, lze říci, že se náš průzkum shoduje s výzkumem Duffkové, a že se nejedná o velmi frekventovanou aktivitu. Ve schodě s výzkumem Duffkové jsme také v četnosti pasivního odpočinku.

Tab. č. 15 – Ostatní volnočasové aktivity a jejich frekvence

	denně	týdně	měsíčně	několikrát za rok	vůbec ne
Práce a hry s počítačem	0	0	1,9%	3,8%	94%
Koníčky, záliby	0	3,8%	28,8%	48,2%	19,2%
Sport, vycházky do přírody	3,8%	0	13,5%	48%	34,6%
Setkávání se známými a příbuznými	1,92%	23%	59,6%	11,5%	3,8%
Návštěvy kaváren, restaurací apod.	0	9,6%	61,5%	13,5%	15,4%
Pasivní odpočinek, nicnedělání	96,2%	3,8	0	0	0

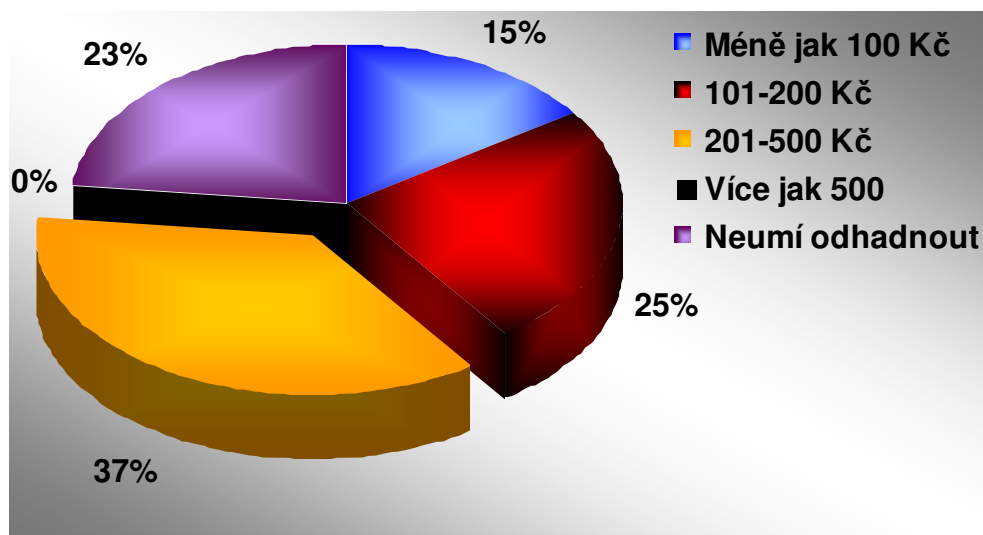
Tab. č. 16 – Ostatní volnočasové aktivity a jejich frekvence – rozdělení respondentů dle místa bydliště. (Výsledky v %)

	Liberec					Jablonec				
	denně	týdně	měsíčně	několikrát za rok	vůbec ne	denně	týdně	měsíčně	několikrát za rok	vůbec ne
Práce a hry s počítačem	0	0	3,8	3,8	92,3	0	0	0	3,8	96,2
Koníčky, záliby	0	11,5	26,9	50	11,5	0	3,8	30,7	46,2	19,2
Sport, vycházky do přírody	3,8	0	15,4	46,2	34,2	3,8	0	11,5	50	34,6
Setkávání se známými a příbuznými	3,8	23,1	61,5	11,5	3,8	0	23,1	57,7	11,5	7,7
Návštěvy kaváren, restaurací apod.	0	11,5	57,7	11,5	19,2	0	7,6	65,5	15,4	11,5
Pasivní odpočinek, nicedělání	88,5	11,5	0	0	0	100	0	0	0	0

Ve všech následujících otázkách jsme při sumarizaci a prezentaci výsledků průzkumu upustili od diferenciaci respondentů podle místa pobytu. Dali jsme při řešení této problematiky přednost obecné statistické zásadě, spočívající v tom, že čím větší je vzorek dotazovaných, tím vyšší je vypovídající hodnota průzkumu. Vzali jsme také v úvahu, že v následujících otázkách již není ve hře místo pobytu do té míry, aby ovlivnilo výsledky průzkumu. Respondenti v nich spíše projevují své vlastnosti, schopnosti, možnosti a názory.

Otázka č. 7 Kolik financí na svůj volný čas, za 1 měsíc věnujete ? Odhadněte v celých stokorunách.

Graf č. 3 – Finanční náklady respondentů na volný čas

Jak nám graf č. 3 ukazuje, nejvíce ve výdajích na volnočasové aktivity figuroval nákup novin. Málokdo si uvědomí, že denní nákup jedné nejlevnějších novin (např. Blesk), za měsíc stojí více jak 200 Kč. Proto také mnoho seniorů nekupuje noviny denně. Zaznamenali jsme, že si tiskoviny někteří mezi sebou i půjčují. Domníváme se, že tyto údaje do určité míry korespondují s daty o finančních výdajích, které jsme uvedli v teoretické části č. 1.4.1. Finanční kategorie jsme stanovili s ohledem na rozpětí, jaké respondenti udávali.

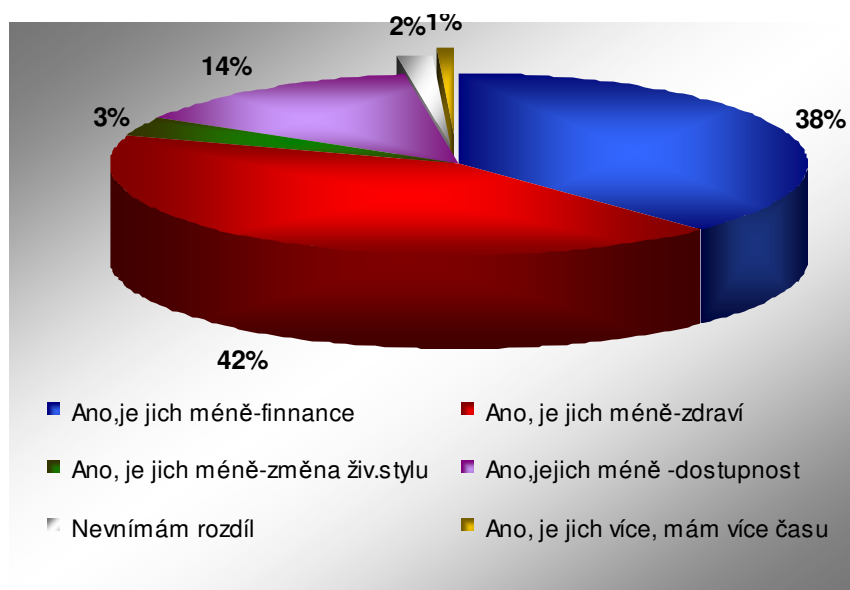
Jako doplnění údajů můžeme uvést zjištění, že výše investovaných prostředků do volnočasových aktivit je výrazně ovlivněna věkem respondentů. Mladší klienti, kam řadíme osoby mladší 75 let, vydávají částky převyšující 200 Kč. Starší osoby utrácejí méně, mimo jiné také proto, že mají podle jejich slov nižší důchody a také již nejsou tak aktivní. V našem případě také starší senioři tvoří výraznou skupinu těch osob, které nedokázali odhadnout finanční částku investovanou do volnočasových aktivit.

U mladších klientů lze vyzorovat i větší ochotu investovat do volného času více peněz, která je však omezena kupní silou seniorů. Podle našeho názoru zde také hraje roli skutečnost, že důchody starších osob jsou nižší než je tomu u mladších seniorů. Rozdělení klientely podle místa pobytu jsme již neprováděli z důvodů, které jsme uvedli na straně 53.

Otázka č. 8. Vnímáte rozdíl mezi volnočasovými aktivitami před příchodem do domu s pečovatelskou službou (DPS) či nikoliv?

V případě, že pociťovali negativní změnu, dotazovali jsme se na její příčiny. I když respondenti uváděli více příčin, snažili jsme se najít tu převažující. V grafu je tedy uvedeno to, zda-li vnímá respondent změnu, a pokud ano, tak v čem tkví hlavní příčina.

Graf č. 4 – Vnímání rozdílu ve skladbě volnočasových aktivit před a po nástupu do DPS ?

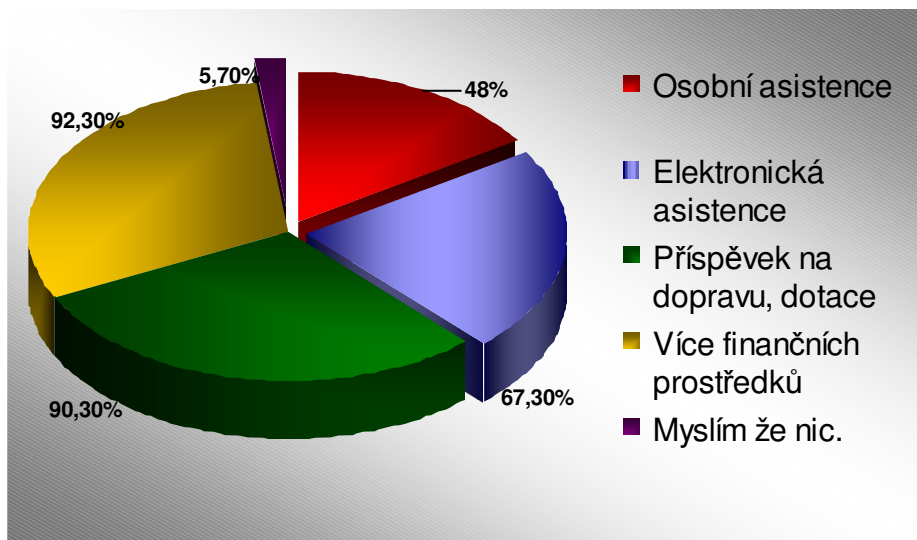

Z grafu vyplývá, že 98 % respondentů vnímá rozdíl mezi volnočasovými aktivitami před nástupem do DPS, z toho 97 % rozdíl pociťuje negativně. Pouze 2% nepociťují žádný rozdíl a jen jedno procento vnímá příchod do DPS jako pozitivum. Při vyjmenování negativ jsme respondenty požádali, aby se pokusili uvést ten nejzávažnější důvod změny možností aktivního využití volného času. Hlavní příčinou negativního postoje ke změně struktury volnočasových aktivit po odchodu do DPS, je zhoršené zdraví, kdy vlivem zhoršeného zdravotního stavu si nemohou dovolit vše co chtějí. Příkladem může být limitace zapříčiněná cukrovkou, která omezuje výběr pohybových aktivit, nebo běžnou konzumaci cukroví apod. Druhým významným faktorem, který ovlivňuje tělesnou i jinou volnočasovou aktivitu, jsou finance. Jako třetí nejvýznamnější překážku při realizaci volnočasových aktivit senioři vnímají také špatnou dostupnost aktivit veřejnou hromadnou dopravou. Jako postřeh k této části respondentů můžeme říci, že seniorům více než časové intervaly mezi jednotlivými spoji vadí podle jejich názoru, špatná kultura cestování způsobená např. přeplněnými autobusy, dohadování se a doprošování o místo k sezení v autobuse. 38,4 % respondentů uvedlo, že špatná dopravní obslužnost hromadnou dopravou ve spojení se zhoršeným zdravím a špatnou finanční situací, činí spoustu aktivit těžko dostupnými až nedostupnými. Malá část respondentů přičítá tyto změny, změně sociálního postavení, kterému jedinec musí podřídít i životní styl. Jen opravdu, že minimum respondentů hovoří o tom, že má nyní více času a může dělat to, co celou dobu před nástupem do DPS nemohlo.

Rozdělení klientely podle místa pobytu jsme již neprováděli z důvodů, které jsme uvedli na straně 53.

Otázka č. 9. Co Vám nejvíce z volnočasových aktivit nebo k jejich lepší organizaci schází?

Graf č. 5 – Co Vám k realizaci volnočasových aktivit nejvíc chybí

Respondenti při této otázce uváděli více věcí na jednou, proto počet převyšuje 100%. Z uvedených údajů je patrné, že seniorům schází k realizaci volnočasových aktivit především finance.

Vyjádřili také potřebu osobní asistence, přesto, že bydlí v domě s pečovatelskou službou. V jejich pojetí by však mělo jít o osobní asistenci třeba po určitou dobu. V praxi by to tedy vypadalo tak, že by za respondentem v předem určených intervalech chodil asistent, který by respondentovi pomohl s věcmi, které by senior potřeboval nebo by si s ním jen povídal, hrál karty, šachy apod. Taková forma by u mnohých osob pomohla řešit i samotu.

Pokud se jedná o příspěvek na dopravu, senioři při něm vyjadřovali nespokojenost s dopravní obsluhností. V této souvislosti znova uváděli důvody, které vyjadřovali v odpovědích na otázku č. 8. Respondenti by přivítali, kdyby měli možnost služby podobné taxislužbě, s tím rozdílem, že tato služba by byla poskytnuta v cenovém rozpětí jízdenky v městské hromadné dopravě. Nevadilo by kdyby ji jedinec mohl využít třeba jen několikrát za měsíc, např. při realizaci nějakého výletu, ale i docházce k lékaři apod. Možné řešení

s přihlédnutím k dnešní situaci, by bylo možné omezený počet takto specifikovaných jízd pro seniora dohodnout s taxislužbou.

K našemu překvapení, respondenti neuvedli, že by jim některá volnočasová aktivita v sortimentu běžně dostupných aktivit scházela. Více si stěžovali na dostupnost aktivit a jejich finanční náročnost.

Otázka č. 10 Odráží se ve formě realizovaných volnočasových aktivit Vaše původní profese?

Graf č. 6 - Odráží se ve formě realizovaných volnočasových aktivit Vaše původní profese?

Zpracování této otázky bylo velmi složité, protože respondenti nezůstávali u jednoznačných sdělení a odpovídali spontánně. Na rozdělení odpovědí do výše uvedených kategorií se do značné míry podíleli sami klienti. Hraničními byly kategorie „nelze říci, do určité míry ano“ a „kategorie spíše ne“. Zde jsme nechali opravdu na klientech, do které kategorie se zařadí. Zde jsme výjimečně použili uzavřenou otázku, kde odpověď měla charakter „Ano“ nebo „Ne“.

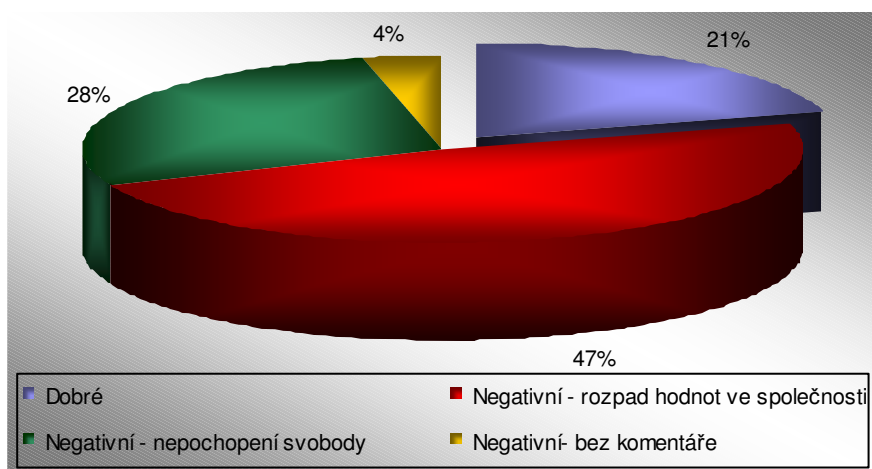
Zajímavě pestré bylo portfolio zdrojů u klientů, kteří uznali, že jejich bývalá profese, kterou vykonávali v době své ekonomické aktivity, ovlivňuje i jejich volný čas. Mezi nesporně zajímavé považujeme, sledovanost televizního magazínu Receptář vysílaného na televizní stanici Prima a televizního magazínu „Jak na to?“, který je vysílán na veřejnoprávní televizi. Obzvláště u žen měl tento pořad úspěch, zvláště pak příspěvky o vaření.

V největší kategorii se nacházejí lidé, kteří pracovali v oděvnictví a zpracovatelském průmyslu a zemědělství. Oděvnictví bylo kdysi stěžejním průmyslem oblastí nynějšího Libereckého kraje. Pramenů, které by přinášely nové informace z této oblasti je poměrně dost, zejména časopisů, ale jsou pro seniory finančně poměrně nákladné. Z televizních pořadů mají senioři raději pořady, které jim radí jak ušetřit, jak si vyrobit nebo uvařit něco sám, popřípadě pořady o zdravém životním stylu. Pokud bychom měli nastítnit jaké filmy v televizi senioři zajímají, lze říci, že u nich vládne „nostalgie“, tedy mají rádi staré filmy, z doby, kdy byli oni mladí. Vnímají v nich dobu, ve které žili, ale také herce, na které byli zvyklí. Telenovely, které tvoří velkou část televizního programu, zejména v dopoledních a krátce popoledních hodinách, vnímají většinou neutrálně. Mnohdy senioři říkají, že si zvyknou dívat se na všechno. Nesmíme však zapomenout na skupinu diváků, kteří telenovely obdivují a vynaloží úsilí k tomu, aby jim neutekla žádná část nebo díl telenovely. Jako postřeh k této skutečnosti můžeme uvést, že telenovely jsou výsadou žen. Muži z našeho průzkumného vzorku dávají před telenovelou přednost detektivnímu žánru. . Rozdělení klientely podle místa pobytu jsme již neprováděli z důvodů, které jsme uvedli na straně 53.

Otázka č. 11 Jak vnímáte postavení seniorů ve společnosti?

Senioři v odpovědích na tuto otázku uvedli mnoho zajímavých informací, vztahující se přímo k otázce či její obsah překračovali. Snažili jsme se o to, abychom z celkového množství informací a problematik byli schopni vytvořit nějaký výstup. Z odpovědí respondentů jsme nejprve vygenerovali níže uvedené kategorie a do těchto pak odpovědi zařadili. Jsme si vědomi, že při této otázce hrál významnou roli náš subjektivní názor a víme, že se jedná o „nejdiskutabilnější „ místo výzkumu. Znovu zde platí to, co u otázky předchozí. Odpovědi respondentů jsme po úvaze seřadili do kategorií takovým způsobem, aby byl dodržen jeden celek, tedy 100%. Výsledky průzkumu uvádí graf č. 7.

Graf č. 7 - Jak vnímáte postavení seniorů ve společnosti?

Překvapující pro nás byla podle našeho názoru velká část respondentů, která hodnotí postavení seniorů negativně. Zajímavé je i rozdělení negativních odpovědí podle důvodu. Téměř polovina dotazovaných se domnívá, že ke zhoršení postavení seniorů ve společnosti došlo rozpadem žebříčku sociálně aprobovaných hodnot, spočívajících v úctě jednoho ke druhému, poctivosti, slušnosti. Termín slušnost senioři vysvětlovali ve velmi širokém spektru příkladů a okolností. My jsme tuto část sumarizovali do sdělení, že se v jejich době určité negativní věci, skutečnosti „nemohli stát“. Poměrně slabě však tato část respondentů vnímá skutečnost, že i v pozitivních skutečnostech se dříve některé věci realizovat nesměly. Tato část respondentů vnímá tendence společnosti směrem ke komercialismu a odosobnění některých lidí (nemají vlastní názor, přejímají pouze názory většiny).

Poměrně velká část respondentů, kteří vnímají postavení seniora ve společnosti negativně, spojuje tuto skutečnost, s nepochopením termínu svoboda, pod kterým si podle respondentů, většina představuje neomezené možnosti i na úkor druhého. Tato část respondentů však nevnímá tuto skutečnost jako rozpad hodnot, rozpad něčeho co údajně dříve bylo lepší, jako tomu bylo u předešlé skupiny.

Jen minimální část respondentů dokáže vyjádřit pouze negativní stanovisko k dnešní situaci ve společnosti s ohledem na problematiku seniorů. Lze říci, že u těchto osob je tzv. všechno špatné. Jedná se vesměs o osoby nad 75 let věku.

Nesmíme však opomenout respondenty, kteří byli se situací seniorů ve společnosti, spokojeni. Vnímají stáří jako součást života, na kterou se jedinec musí během svého aktivního působení, musí připravit a to i finančně.

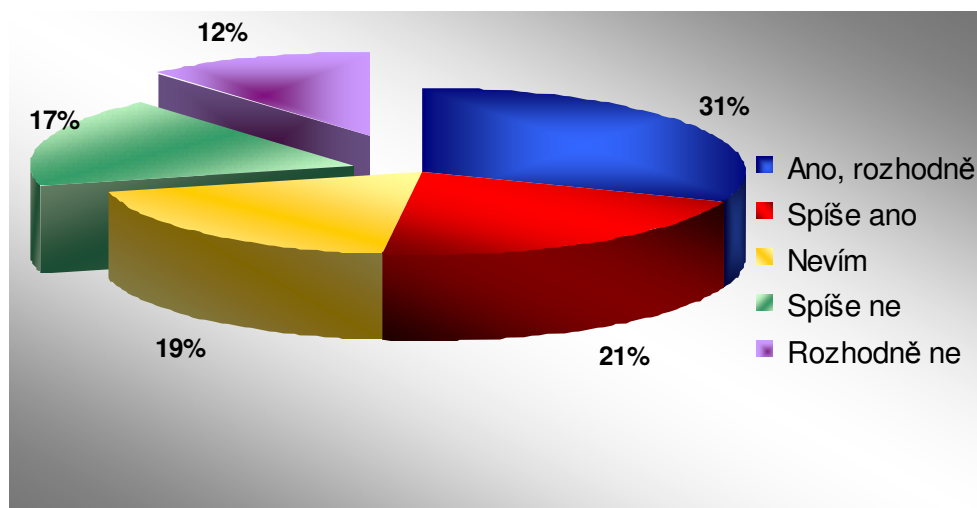
Rozdělení klientely podle místa pobytu jsme již neprováděli z důvodů, které jsme uvedli na straně 53.

Otázky průzkumu 2. části označené jako „B“

Otázky jsme číslovali v návaznosti na předchozí část „A“. Před jakýmkoliv dotazováním jsme klienty seznámili s novou právní úpravou, která upravuje poskytování sociálních služeb a osobní asistence, kterou v předchozí části průzkumu „A“ označili jako třetí nejpotřebnější. Podrobné informace o nové zákonné úpravě sociálních služeb nikdo z respondentů neměl.

Otázka č. 12 Můžete po té, co jsme Vám sdělili základní informace o novém zákonu o sociálních službách č. 108/2006 Sb. říci, jestli je podle Vás přijetí normy přínosem pro zainteresované osoby či nikoliv?

Graf č. 8 Je podle Vás přijetí normy přínosem pro zainteresované osoby či nikoliv?

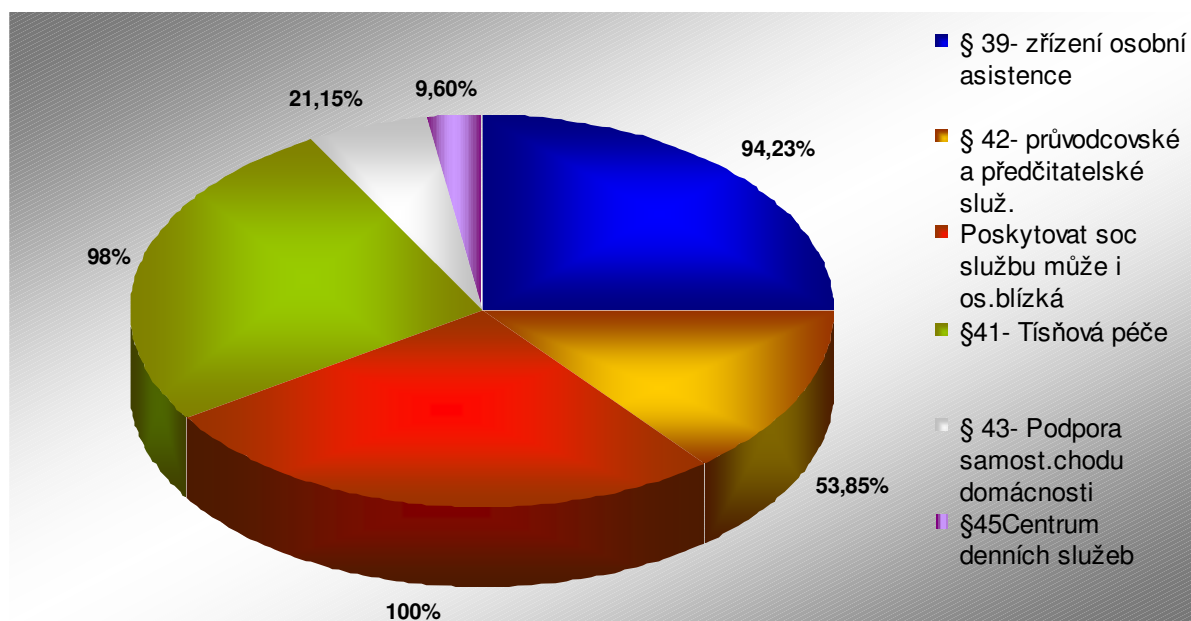
Graf č. 8 nám sděluje, že většina respondentů se domnívá, že schválení právní normy upravující poskytování sociálních služeb je kladným počinem a přínosem. Poměrně výrazná skupina ještě neměla na tuto skutečnost názor. Svoji nerozhodnost tato skupina respondentů odůvodňuje tím, že pozitiva a negativa každé právní úpravy se projeví až později, až nějakou

dobu bude tato norma realizována v praxi. Velkou úlohu při tom sehraji lidé, kteří budou realizovat tuto normu. Nikoli malá část respondentů vyjádřila k nově schválenému zákonu, jehož účinnost nastane k 1.1.2007, negativní postoj. Umírněnější část těchto osob se domnívá, že dobrý úmysl bude snížen špatnou prací osob, které budou stát u realizace tohoto zákona. Odpůrci této normy spatřují jako jedno z nejdůležitějších záporů znění tohoto zákona to, že tento zákon pomůže jen části populace seniorů a zdravotně postižených (poskytování osobní asistence jen při určitém stupni postižení), ale ve veřejnosti vznikne dojem, že pomoc podle tohoto zákona spotřebovávají všichni.

Rozdělení klientely podle místa pobytu jsme již neprováděli z důvodů, které jsme uvedli na straně 53.

Otázka č. 13 Co spatřujete jako největší pozitiva z pohledu Vaší potřeby?

Graf č. 9 Co spatřujete jako největší pozitiva z pohledu Vaší potřeby?

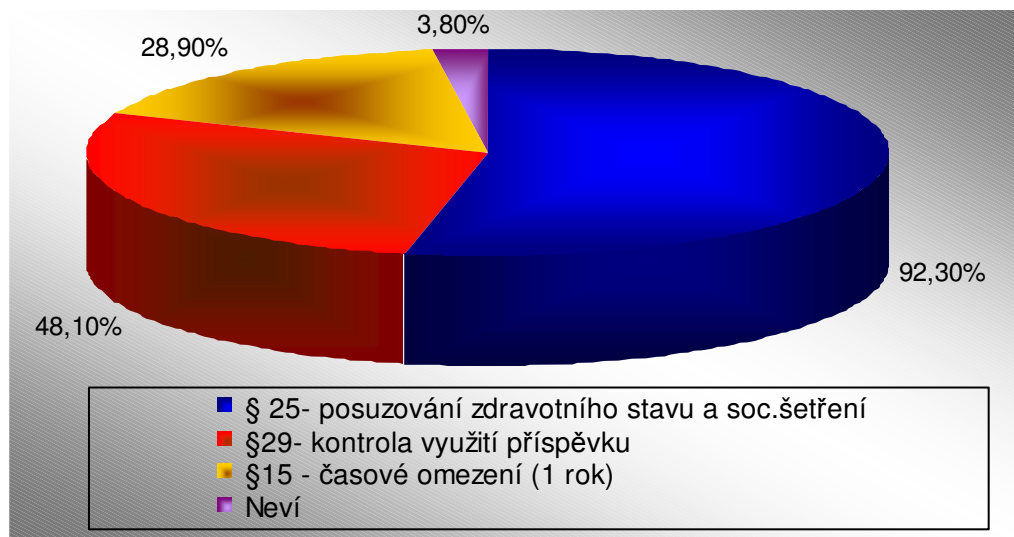
Respondenti využili možnosti uvést všechna pozitiva, která podle jejich názoru mohou mít příznivý vliv na jejich osobní život. Jak nám graf č. 9 ukazuje, respondenti této možnosti využili a opět označili mnohdy více věcí najednou a proto výsledky přesahují 100%. Jak nám z grafu vyplývá, všem se líbí to, že sociální službu může vykonávat osoba blízká. Ne zřídka si téměř ihned představili konkrétní osoby. Daleko nejvíce sympatií si získaly služby- osobní asistence a tísňová péče a téměř všichni by obě využili. Nadpoloviční většina by v brzké době

měla zájem také o průvodcovské a předčitatelské služby. 5,7% uvažuje o využití této služby v delším časovém horizontu. Podpora chodu domácnosti se v pohledu seniorů kryla se službami pečovatelské služby, proto se k této položce příliš nevyjadřovali a pokud ano s tím dodatkem, že by muselo jít o jiný charakter služby např.by mohla fungovat „na zavolání“. Až čas ukáže charakter této služby. Velkou neznámou pro respondenty bylo centrum denních služeb. Také tato služba se v očích respondentů kryla s pečovatelskou službou.

Rozdělení klientely podle místa pobytu jsme již neprováděli z důvodů, které jsme uvedli na straně 53.

Otázka č. 14 Co spatřujete jako největší negativa této nově schválené právní normy, z pohledu Vaší potřeby?

Graf č. 10 Co spatřujete jako největší negativa této nově schválené právní normy, z pohledu Vaší potřeby?

Respondenti v této otázce měli uvést veškerá negativa, která ve znění zákona č. 108/2006 Sb. spatřují. Jiná negativa, než jsou uvedena v grafu č. 10, respondenti neuvedli.

Nejvíce seniorům vadila úprava úředního řízení o přiznání příspěvku. V tomto bodě jim vadily zejména odst.1, který hovoří o sociálním šetření a odst. č. 3, který upravuje posuzování zdravotního stavu. Největší překvapení budilo, zapojení úřadu práce do celého řízení. Mnoho respondentů označovalo tento bod za nemotivující až odrazující. Pokud se týká dalších bodů, jako negativum pociťovali dotázaní, velké papírování a nejvíce ohledně dokládání využití příspěvku. Objevoval se u některých jednotlivců názor, že by raději snížili částky, které je možné získat za cenu toho, aby tento bod zmizel. Časové omezení hodnotili dotázaní nejčastěji jako krátké, objevili se však i hlasy, které jej vnímaly jako neúměrné době a námaze ve fázi řízení o přiznání. Malé skupince lidí se zdá celá úprava špatně posouzena.

2. 4 Diskuze

Předpoklad č. 1 zní, že u seniorů bude jako volnočasová aktivita silně převažovat sledování videa a televize podobně jako tomu bylo v uváděném výzkumu Duffkové, tj. kolem 70% stráveného volného času . V našem průzkumu se tento předpoklad potvrdil. V celkovém počtu nám vyšla denní sledovanost televize a videa u 94,2% respondentů. Také při rozdělení vzorku respondentů, na dotazované z Liberce a z Jablonce, je sledovanost televize a videa podobná. 1.

Předpoklad č. 2 zní, že nikoliv nezanedbatelnou bude, skupina respondentů, která je v častém kontaktu s prací na počítači.. Tento předpoklad se v našem průzkumu nepotvrdil. 94% respondentů počítač jakkoliv nepoužívá.

Předpoklad č. 3 zní, že největší překážkou k lepší dostupnosti volnočasových aktivit bude nízká úroveň osobní asistence. Připomínáme, že tento předpoklad vznikl v době, kdy nebylo možné přesněji předvídat schválení zákona o sociálních službách č. 108/2006, jehož účinnost nastane od 1.1.2007 a díky jemuž tento nedostatek odpadá.

Vyhodnocení tohoto předpokladu je složité, protože záleží na tom, z jakého úhlu se na odpovědi respondentů nahlíží. Pokud budeme na osobní asistenci nahlížet jako na službu, kterou vykonává u klienta osobně přítomný asistent, pak se v našem průzkumu předpoklad nepotvrdil. Absenci asistenta jako překážku k realizaci volnočasové aktivity označilo 48 % respondentů. Pokud však elektronickou asistenci (mobilní přístroj, kterým může senior přivolat rychlou zdravotnickou pomoc, policii nebo hasiče, pečovatelku, ošetřovatele) budeme vnímat

jako formu osobní asistence , pak se předpoklad potvrdil. Senioři vnímali jako největší překážku k realizaci volnočasových aktivit nedostatek financí.

Jako postřeh k první části průzkumu lze uvést, že současnou dobu senioři charakterizují jako negativní k seniorům. Tento stav společnosti přičítají novému a stále náročnějšímu rytmu doby. Pozoruhodné ovšem je, že velká část seniorů ,se podle svých slov, snaží i přes toto negativum, nacházet v životě příjemné věci, chvíle.

Vyhodnocení předpokladů průzkumu v části „B“, kterému předcházelo nejprve podání informací seniorům o novém zákonu č. 108/2006 Sb.o sociálních službách, který je účinný od 1.1.2007, potvrzuje zájem seniorů o osobní asistenci, u ostatních nabízených nových služeb mnohdy chyběla jakákoliv zkušenost, proto byl zájem nižší, ale nikterak malý. S novým zákonem o sociálních službách vyjádřili senioři nadpoloviční spokojenost. Tímto se potvrdil *první předpoklad druhé části* průzkumu, označeného jako část „B“, který zněl, že senioři více jak v 50 % vyjádří s novou právní normou spokojenost.

Potvrdil i *druhý předpoklad této části*, který zní , že senioři jako největší přínos nové právní úpravy budou hodnotit uzákonění poskytování osobní asistence. Jako největší přínos zákona č. 108/2006 Sb. označilo osobní asistenci (podle § 39) 94 % respondentů. Velká část vyzvedla také § 42 tohoto zákona, zahrnující průvodcovské a předčitatelské služby, který zároveň také naplňuje představy seniorů o osobní asistenci a splývá jim s § 39 tohoto zákona.

Také *třetí předpoklad druhé části* průzkumu označené jako „B“, který zní, že největší negativum nové právní normy o sociálních službách budou senioři (více jak 50 % respondentů) spatřovat v komplikovaně vyhlížejším úředním řízení o přiznání příspěvku na osobní asistenci, se potvrdil. Celkem 92,3 % respondentů vnímá jako negativum posuzování zdravotního stavu a sociální šetření pro účely přiznání příspěvku na osobní asistenci. Ve značné míře se záporně vyjadřují k časovému omezení poskytování příspěvku, které je obsaženo v § 15 tohoto zákona.

Dříve než přikročíme k doporučení určitých opatření, chceme se zmínit o několika skutečnostech, které ovlivňovali průběh realizace bakalářské práce.

Téma naší bakalářské práce patřilo k poměrně málo frekventovaným. Nepodařilo se nám najít mnoho zdrojů, zaměřených konkrétně, na volnočasové aktivity seniorů a museli jsme vycházet z pramenů, k tématu příbuzných.

Další skutečností, ovlivňující průběh průzkumu, kterou zde chceme uvést je to, že si senioři rádi povídají, ale připadlo nám, že jen na určitá, mnohdy jimi zvolená témata. Senioři odpovídali mnohdy, na otázky velmi široce a v mnoha souvislostech. Přes tuto obtížnost se i zde domníváme, že se nám podařilo pořídit, co nejvěrnější podobu struktury volnočasových aktivit seniorů. Uvědomujeme si však, že vzorek respondentů, na kterém byl průzkum proveden, je ze sociologického hlediska velmi malý, což odráží i validitu takového průzkumu. Abychom tuto skutečnost alespoň z části eliminovali, u otázek, které nebyly srovnávány s výzkumem Duffkové z Akademie věd ČR a u nichž podle našeho názoru místo bydliště respondenta, neovlivnilo charakter výpovědi, jsme od rozdělení vzorku respondentů podle jejich místa pobytu, upustili.

3. Závěr

Cílem realizovaného průzkumu bylo naplnit dva záměry. 1) Zmapovat strukturu volnočasových aktivit seniorů v domech s pečovatelskou službou v Libereckém kraji. Zmapovat některé souvislosti, které volnočasové aktivity seniorů ovlivňují. K tomuto účelu byli vybráni rezidenti dvou náhodně vybraných domů s pečovatelskou službou v liberecko – jablonecké oblasti Libereckého kraje. 2) Respondenty, kteří spolupracovali při realizaci první části průzkumu, nejprve seznámit s novým zákonem o sociálních službách č. 108/2006 a zachytit jejich první dojmy, názory a stanoviska.

Výsledky průzkumu ve většině případů potvrdily předpoklady. Ve struktuře volnočasových aktivit u seniorů dominuje sledování televize a videa. Je tomu tak u vzorku respondentů z našeho průzkumu tak i u vzorku respondentů ve výzkumu doc. Duffkové z Akademie věd ČR, se kterým jsme srovnatelná data porovnávali. K nejvíce frekventovaným aktivitám realizovaným ve volném čase, patří u seniorů domácí práce a četba literatury. Doc. Duffková však řadí domácí práce k polovolným aktivitám. Naopak práce na počítači je u seniorů naplní volného času pouze sporadicky.

Do volnočasových aktivit senioři investují většinou maximálně částku do 500,-Kč. Starší senioři investují do volného času méně než mladší.

Většina respondentů vnímá negativní změny ve struktuře volnočasových aktivit po odchodu do domu s pečovatelskou službou. Hlavní důvod této změny senioři spatřují ve zhoršení zdravotního stavu. Jako největší překážky při realizaci takto ovlivněných volnočasových aktivit, označili respondenti v době, kdy nebyl schválen nový zákon o sociálních službách, nízkou úroveň osobní asistence, finančních obtíží a špatnou dopravní obslužnost veřejnou hromadnou dopravou.

V rámci první části průzkumu se respondenti vyjádřili i k postavení seniora ve společnosti. Námi oslovení respondenti vyjádřili spíše negativní pohled společnosti na seniory. Tento negativní postoj společnosti na seniory je zapříčiněn mnoha sociálně-ekonomickými faktory.

V druhé části průzkumu respondenti vyslovili s nově schváleným zákonem o sociálních službách č. 108/2006 Sb., v nadpoloviční většině spokojenost. Negativně vnímají přijetí normy například ti, kteří se obávají zhoršení společenského klimatu tím, že ve společnosti vznikne přesvědčení, že sociální službu podle tohoto zákona, včetně peněz, které lze přitom získat, pobírají všichni, přestože tomu tak nebude.

Jako největší pozitivum nového zákona o sociálních službách, senioři vnímají uzákonění osobní asistence, která jim však z praktického hlediska mnohdy splývá např. s předčitatelskými a průvodcovskými službami. Jako největší negativum nové právní úpravy vnímají v komplikovaně vyhlížejícím, úředním řízením o přiznání příspěvku na osobní asistenci.

Část respondentů uvádí, že aktiva a pozitiva nové právní úpravy o sociálních službách, bude možné hodnotit až po určité době působení tohoto zákona.

4. Doporučená opatření

Na základě průzkumu, který jsme provedli a jeho výsledky, které jsme prezentovali v předešlém textu, lze doporučení směřovat na dvě oblasti. Jednak vůči společnosti obecně a jednak vůči ziskovým a neziskovým organizacím a poskytovatelům sociálních služeb.

Vůči společnosti by bylo potřebné prosadit ve větším rozsahu osvětu ohledně stárí jako části životního cyklu. Tuto osvětu by bylo možné realizovat v rámci výuky předmětu občanské nauky i rodinné výchovy nebo prostřednictvím zvláštních seminářů v rámci prevence patologických sociálních jevů a podobně. Vysvětlit posluchačům ekonomické skutečnosti ohledně finanční náročnosti péče o seniory s cílem minimalizovat negativismus u posluchačů. Podle našeho názoru by tomu také výrazně pomohlo vysvětlení principu stárnutí, možná i v kontextu s historií pokusů o oddálení stárí (jedna z možností zaujetí posluchačů o problematiku).

Vůči ziskovým a neziskovým společnostem, poskytovatelům sociálních služeb a orgánům státní správy a samosprávy, zamyslet se nad možností zajištění co nejrychlejší realizace osobní asistence u seniorů, kterou umožňuje zákon sociálních službách č. 108/2006 Sb., například z řad kvalifikovaných nezaměstnaných. Tato možnost u nás již existuje, ale je vázaná dobrovolností uchazeče. Neziskové organizace by mohly rozšířit sortiment sociálních služeb o specializované sociální poradenství pro seniory. Zajímavou oblastí je tato problematika pro ziskový sektor, který by mohl zkvalitnit tuto oblast sponzorskými finančními dary, směřováním svých daňových odpisů.

Z pohledu možností rozvoje volnočasových aktivit seniorů, jako nikoli postradatelnou, vidíme také aktivitu volného času, jako je práce na počítači. Přestože jde o aktivitu, která v prvopočátcích vzbuzuje u seniorů negativní emoce a v určité míře počátečnou nechuť, máme za to, že se jedná o problém zlepšení motivace seniorů.

Jako podstatnou skutečnost, která bezprostředně s volnočasovými aktivitami nesouvisí, ale na druhé straně výrazně zvyšuje komfort seniora při pohybu mimo dům s pečovatelskou službou, ale i ve svém bytě, je tíšňová sociální péče, kterou od 1.1.2007 uzákoňuje nový zákon

o sociálních službách. Bylo by přínosné, kdyby k realizaci této služby přispěl elektronický příruční přístroj (případně pro nošení na krku) pro rychlé kontaktování policie nebo zdravotní služby. Pokud by byl tento přístroj součástí pevné linky telefonu, mohlo by být problémem se k němu v určitých okamžicích dostat. Podobné přístroje byly testovány např. v Hradci Králové. Dále musím uvést myšlenku zavedení monitorovacího zařízení na veřejnou plochu tak, aby snímalo co největší část domů s pečovatelskou službou. Senioři, ale zejména jejich byty jsou obzvlášť v přízemí a nízkých patrech vystaveni riziku vloupání, působení agresora. Monitoring těchto oblastí by zabránil nejen těmto nejhorším formám agrese, ale i vandalství, aktivitě sprejerů a podobně.

5. Seznam použité literatury

- BÁRTLOVÁ, S. *Sociologie medicíny a zdravotnictví*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 7-14 s. ISBN 80-247-1197-4
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 149-151 s. ISBN 80-7066-534-3
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD Statistické údaje o obyvatelstvu ČR[cit.29.7.2006]Dostupné na:http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statisticke_rocenky_ceske_republiky
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, Věková struktura obyvatel v krajích. [cit. 10.08.2006] Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/p/4003-06>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD,DIVIZE LIBEREC, údaje o obyvatelstvu Libereckého kraje, [cit. 10. 08. 2006]dostupné na: <http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/kapitola/13-5101-05-2005-03>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, střední délka života, [cit. 18.11.2006] Dostupné na: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/nadeje_dozeni_a_prumerny_vek
- DUFFKOVÁ,J.Současná struktura volnočasových aktivit ve společnosti[cit.29.7.2006]Dostupné <http://datafakta.soc.cas.cz/200007/index.htm>
- MPSV Národní program pro přípravu na stárnutí na obdობí let 2003-2007 [cit.02.08.2006] Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/2597/220306b.pdf>
- FELDMANN, H. *Kompendium lékařské psychologie*. 1. vyd. Praha: Victoria Publisching, 1993.180-185 s. ISBN 80-85605-67-8
- JÍLEK, F. , KUBA, J. *Světové vynálezy v datech*. Mladá fronta, 1977. 50 a 10 s.
- KALVACH, I. *Geriatric, materiál k přednáškám*. LF UK, Praha: 2006. 1-5 s.
- KÁŠ, S. *Citáty a aforismy o medicíně*. Olomouc: Alda, 2001. 181 s. ISBN 80-85600-61-7
- KUČERA, M. DYLEVSKÝ *Sportovní medicína*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. 216-217 s. ISBN 80-7169-725-7
- MATOUŠEK,L., *Volnočasové aktivity pro dospěl*. 1.vyd.Praha: Grada 1999. 11 s. ISBN 80-9176-275-6
- MUNZAROVÁ, M. *Zdravotnická etika od A do Z*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 32-35 s. ISBN 80-247-1024-2
- PAVLÍKOVÁ, S. *Základy ošetrovatelství .I.* vyd. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-7951-572-2

- PIEHAUD, C., THAREAUOVÁ, C. *Soužití se starými lidmi*. 1.vyd. Praha: Portal, 1996. ISBN 80-7178-184-3
- PLACHETKA, J. *Velká encyklopedie citátů a přísloví*. 1. vyd. Praha: Academia, 1996. 387 s. ISBN 80-200-0712-1
- SCHREIBER, V. *Medicína na přelomu tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. 71-72 s. ISBN 80-200-0822-5
- TOMEŠ, I. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. 1 vyd. Praha: Socioklub, 2001. . 145-150 s. ISBN,80-86484-00-9
- VENCOVSKÝ, E. *Psychiatrie dávných věků*. 1. vyd. Praha: Karolinum,1996. 134-138 a 186-197 s. ISBN 80-7184-226-5
- VERDON, J. *Volný čas ve středověku*. 1 vyd. Praha: Vyšehrad, 2003..15-20 a 180-184 s. ISBN 80-7021-543-7
- VOKURKA, M., *Praktický slovník medicíny*. 2 vyd. Praha: Maxdorf, 1994. 108 s. ISBN 8085 800-22-5
- VONDRÁČEK, V. *Lékař vzpomíná*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1978. 195-203 s.
- WHO, Definice zdraví. [cit. 12.10.2006], dostupné na: : <http://www.who.int/about/en/index.html>
- WIKIPEDIA, Definice zdraví [cit. 12.10.2006] dostupné na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Health>

6. Seznam příloh

Příloha č. 1 - Tabulka - Základní demografická data okresů Libereckého kraje (text str. 26)

Příloha č. 2 - Tabulka - Věková struktura Libereckého kraje v porovnání mezi lety -2002-2005 k 31.12. (text str. 27)

Příloha č.3 - Dotazník pro průzkum pro část „A“ (text str. 43)

Příloha č. 4 - CD obsahující celé znění bakalářské práce

Příloha č. 1 - Základní demografická data okresů Libereckého kraje

Základní demografická data okresů Libereckého kraje						
Kraj, okresy	Střední stav obyvatel k 1. 7. 2004	v tom		Stav obyvatel k 31. 12. 04	v tom	
		muži	ženy		muži	ženy
Liberecký kraj	427 395	208 093	219 302	427 563	208 264	219 299
 Česká Lípa	106 205	52 203	54 002	106 324	52 335	53 989
 Jablonec n. Nisou	87 847	42 519	45 328	87 934	42 579	45 355
 Liberec	158 470	76 670	81 800	158 535	76 656	81 879
 Semily	74 873	36 701	38 172	74 770	36 694	38 076

Zdroj: <http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/kapitola/13-5101-05-2005-03>

Kraj, okresy	Průměrný věk v r. 2004		
	celkem I	muži	ženy
Liberecký kraj	39,2	37,6	40,6
 Česká Lípa	37,6	36,2	38,8
 Jablonec n. N.	39,6	38,1	41,1
 Liberec	39,6	37,9	41,1
 Semily	40,0	38,4	41,6

Zdroj: <http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/kapitola/13-5101-05-2005-03>

Příloha č. 2 Věková struktura Libereckého kraje v porovnání mezi lety -2002- 2005 k 31.12.

Věková struktura Libereckého kraje v porovnání mezi lety 2002-2005 k 31.12.

	2002	2003	2004	2005
Počet obyvatel celkem	427 321	427 722	427 563	429 031
v tom ve věku:				
0	4 127	4 044	4 314	4 243
1 - 4	15 944	16 084	16 199	16 554
5 - 9	21 867	20 639	20 063	20 006
10 - 14	27 735	27 340	26 378	24 869
15 - 19	28 182	28 198	28 071	28 180
20 - 24	32 579	31 022	29 487	29 072
25 - 29	38 952	38 917	37 578	36 243
30 - 34	31 001	32 981	35 437	37 224
35 - 39	28 750	28 556	28 220	28 732
40 - 44	25 324	25 825	27 005	27 935
45 - 49	31 159	29 832	28 140	27 040
50 - 54	35 853	34 965	34 223	32 900
55 - 59	30 856	32 597	33 693	35 466
60 - 64	20 297	21 879	23 364	24 199
65 - 69	15 630	15 515	15 843	16 640
70 - 74	15 259	15 118	14 850	14 441
75 - 79	13 100	12 713	12 514	12 398
80 - 84	7 151	8 226	8 769	9 082
85 - 89	2 370	2 040	2 117	2 562
90 - 94	1 039	1 068	1 130	1 056
95 a více	146	163	168	189
Průměrný věk	38,6	38,9	39,2	39,4
Index stáří	78,5	80,5	82,7	85,8

Zdroj: <http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/kapitola/13-5101-05-2005-03>

Dotazník pro průzkum

Jméno a příjmení	Věk
------------------	-----

Jaké nejčastěji realizujete volnočasové aktivity?

Polovolené aktivity (vysvětleno co to je), jaké provozujete?

Jak často se těmto méně častým aktivitám věnujete?
--

Jaké další, méně časté volnočasové aktivity (setkání s přáteli, kavárna apod.) realizujete?

Jak často se volnočasovým aktivitám věnujete?

Kolik financí za volnočasové aktivity utratíte(nabídnuté škály) ?
--

Co Vám v realizaci volnočasových aktivit, ale nejen jich, nejvíce schází?

Odráží se ve formě volených aktivit Vaše předchozí profese?

Vnímáte rozdíl v spektru volnočasových aktivit před příchodem do DPS a po vstupu do DPS?

Jaké má podle Vás senior ve společnosti postavení?